

M. T. B. COLLEGE, SURAT

Manuscripts Library

No. Ref.
Date. 501

Title: Kumar Samulha

(कुमारसंभवः)

Incomplete

501

: Kuṁāra Sambhava		: Title
:	: Kālidāsa	: Author
:	:	: Editor
Saka-1677	Sargas 157	: Year, Vols.
:	:	: Publisher
501	:	: Remarks

कुमा. श्रीगुरुगणपतीष्टदेवतापादुकाभ्योनमः ॐ अस्त्यनस्यादिशिदेवतात्माहिमा
 १ लयेनामनगाधिराजः पूर्वापरौतोयनिधीवगाहस्त्रितः पृथिव्याइवमानदंडः १ यं
 सर्वशैलाः परिकल्प्यवत्समेरोस्त्रितेदेगधिरिदेहदक्षे भास्वतिरत्नानिमहोपधीम्बः
 पृथूपदिष्टांडुडुडुः धरित्रीं २ अनंतरत्नप्रभवस्ययस्यहिमंनसौभाग्यविलोपि
 जलं एकेहिदोषोणसन्निपतिनिमज्जतीदोः किरणेधिवांकः ३ यश्चाश्वरो
 विभ्रममंडनानां संपादवित्रां शिरवैर्विभ्रति बलाहकछेदविभ्रतरागामकालसं
 आभिवधानुमत्ता ४ अमेखलसंचरतांघनानांछायामधः सानुगतांनिषेव्य

उद्धृताष्टिभिराश्रयतेरांगाणियस्यातपवंतिसिद्धाः ५ पदंतुषारसति
 भौतरक्तंयस्मिन्नदृष्टूपिहतीदृशानां वदंतिमार्गनखरंभ्रमुक्तेमुक्ताफलेः के
 सरिणांकिराताः ६ न्यस्ताक्षराधानुरसेनयत्रभर्जत्वचःकुंजराबिंदुशो
 णा १ व्रजंतिविद्याधरसुंदरीणामनंगलेखक्रिययोपयोगं ७ यः प
 रयनूकीचकरंभ्रभागानूदरीमुखोत्थनसमीरणेन उद्भास्यतामिच्छति
 किंनराणांतानप्रदायित्वमिवोपगतं ८ कपोलकंडः करिभिर्विनेतुंविद्य
 दितानांसरकडुभाणां यत्रश्रुतक्षरितयाप्रसूतसोनूनिगंधःसुरसी

कुमा १ करोति ९ वनेचराणां वनितासरवानांदरीमुखद्वारनिषक्ततास्यः सवंतिय
 २ त्रौषधयेरऊन्यामतेलपूराः सुरतप्रदीपाः १० उद्धृज्यंते गुलिपाहिभागान्
 मार्गेशिलभूतहिमेपियत्र नदुर्वहश्चाणिपयोधरात्ती भिंदंति मंदंगतिमश्व
 मुख्यः ११ दिवाकराद्भूतियोगुहसुखीनंदिवाभीतमिवांधकारं कृद्रे
 पितृनंशरणं प्रपन्ने ममत्वमुच्चैः शिरसामतीव १२ लांगल विक्षेपविसर्पिणे
 मेरितस्ततश्चंद्रमरीचिगौरैः यस्यार्थयुक्तं गिरिराजपुत्रं शब्दं कुर्वति बाल २
 व्यजनेश्चमयैः १३ यत्रांशुकक्षेपविलोज्जतानां यद्दृष्ट्या किंपुरुषांगनानां
 स्फुरिगृह्णानविलंबिबिंबास्तिरस्कारिण्योज्ज्वलदत्तवन्ति १४ भागी ३

धीसीकरनिर्झराणां बोधामुद्धुः कपितदेवदारुः यद्वायुरन्विष्टमग्नेः किरातेरसे
 व्यतेभिन्नशिरवां उर्वहः १५ सप्तर्षिस्तावचितावशेषाण्यधो विवस्वान् परिवर्त
 मानः पद्मानियस्याप्रसरोरुहाणि प्रबोधयत्पूर्ध्वमुखैर्वर्मयूरैः १६ यद्वांगयोनि
 स्त्वमेव ह्ययस्य सारंधरित्रीधरणक्षमं च प्रजापतिः कल्पितयत्नभागं शौ
 लाधिपत्यं स्वयमन्वतिष्ठत् १७ सप्तदशभिः कुलकं समानसीमेरुसरवः
 पितृणां कन्याकुलस्य स्थितये स्थितिः मेनां मुनीनामपि माननीयामात्मा
 नस्तेषां रूपां विधिनोपयेमे १८ कालक्रमेणाद्यतयोः प्रवृत्तेस्वरूपयोग्ये

कुमा. सुरतप्रसंगे मनोरमयौवनमुदहंसागमोत्तमवद्भरराजपत्न्याः १९ अस्मत्तसा
 ३ नागवधूपमोम्यंमैनाकमंभोनिधिवद्वसस्यं कुण्डेपिपक्षिदिष्टत्रशत्राववेद
 नाहंकुलिशज्जणानां २० अथापमानेनपितुः प्रयुक्तादशस्यकन्याभवश्वपत्नी
 सतीसतीयोगविस्तृष्टदेहातंज्जन्मेनेशैलवधूपपदे २१ साभ्रधराणामधि
 पेनतस्यांसमाधिमत्यामुदपादिभवा सम्यक्प्रयोगाददपरिहृतायांनीतापु
 विवोत्सादियुणेनसंपत् २२ प्रसन्नदिक्पांसुविबिक्तवातंशंस्वस्वनानंस्त
 ३ रपुष्पदृष्टिः शरीरिणांस्त्रावरजंगमानां सुखायतज्जन्मदिनं वस्तु २३

तयादुहित्रासुतशंधरित्रीस्फुरत्यभामंडलयाचकासे वैदूर्यभूमिर्नवमेघशब्दा
 डडिन्नयारत्नशलाकेयव २४ दिनेदिनेसापरिवर्द्धमानालब्धोदयाचांद्रमसीव
 लेखा पुष्यलावण्यमयान्विशेषानज्यात्सांतराणीवकलांतराणि २५ तां
 पार्वतीत्याभिजनेननाम्नावंधप्रियाबंधज्जनोजुहाव उमेतिमात्रातपसेनिधि
 द्वापञ्चादुमारव्यासुमुखीज्जगाम २६ महीभूतः पुत्रवतो रिहृष्टिस्तिस्मिन्निप
 त्येनज्जगामततिं अनंतपुष्पस्यमधोचितद्विरेफमालासविशेषसंगा २७
 प्रभामहत्या शिरवयेवदीपस्त्रिमार्गयेवत्रिदिवस्यमार्गः संस्कारवत्येवगिरा

कुमा. मनीषितयासपूतश्चविषयितश्च रेमेमुदुर्मध्यगतासरवीनांकीज्जरसंनिवि
 शतीवबोले मंदोकिनीसैकतेवेदिकास्तसाकंडुकेः कृत्रिमपुत्रिकाश्च २९
 ताहंसमालाः शरदीषगंगामहोषधीर्नक्तमिकात्मभासः स्थिरोपदेशादुपदेशका
 लेप्रपेदिरेप्राकृतनज्जन्मविद्याः ३० असंभृतंमंडनमंगयधरनासवारव्यंकरणं
 मरस्य कामस्यपुष्यव्यतिरिक्तमस्यंबाल्यात्परंसाधवयः प्रपेदे ३१ उन्मूलितं
 त्रलिकयेवचित्रंस्तर्योशुभिर्भिन्नमिवारविंदं बभूवतस्याश्चतुरभस्तशोभिवपुर्वि ४
 भिन्नंनवयौवनेन ३२ अभ्युन्नतांगुष्ठनखप्रभाभिर्निक्षेपणाद्रागनिबोद्धिरंतो
 आजहृतुस्तवरणोपधिव्यांस्त्रिलारविंदमियमव्यवस्था ३३ साराजहंसरिव

सन्नतांगीगतेपुलीलांचितविक्रमेषु। व्यनीयतप्रत्यपदेशलुब्धैरादित्सुभिर्नृपुरुसिंजिता
 नि ३४ वृत्तानुपूर्वेचनवातिदीर्घेजंघेशुंमेस्त्ववतस्तदीये शेषांगनिर्माणविधौविधानु
 लंबवण्यकृत्याद्यदबासयत्नः ३५ नागेंद्रस्तत्त्वविकर्कशत्वादेकरंतशैल्यात्कदलीविशे
 षाः लब्धापिलोकेपरिणोहरूपंजातास्तदूर्ध्वोरुपमानबाह्याः ३६ एतावतानन्वनु
 मेयशोभिकाचीगुणरुचानमनिंदितायाः आरोपितंयद्रिशोनपञ्चादनन्यनारीकमनी
 यमंकं ३७ तस्याःप्रविष्टानतनाभिरंध्रंरराऊनीलानवरोमराजिः नीवीमतिक्रम्यसि
 तेतरस्यतन्मेखलामध्यमणेरिवार्विः ३८ गंभीरनाभिर्हस्तनिधानेरराऊनीला
 नवरोमराजिः मुखेदुर्वीभातस्तनवक्रवाकचंचुव्युताशैवलमंजरीव ३९ मध्येन

कु. सावेदिविलानमध्यावलित्रयंचारुबभारबाला आरोहणार्थेनवयौवनेनकामस्य
 सोपानमिवप्रयुक्तं ४० अन्योन्यमुत्पीडयदुत्पलास्यास्तनद्वयंचारुतथाप्रवृद्धं म
 ध्येयथाश्यामस्फुरवस्यतस्यमणालस्त्रांतरमप्यलभ्यं ४१ शिरीषपुष्पाधिकसौकु
 मायैवाद्भुतदीयावितिमेवितर्कः पराङ्गितेनापिहृतोहरस्ययौकंठपाशौमकरध्वज
 न ४२ कंठस्यतस्यास्तनबंधुरस्यमुक्तकलापस्यचर्चनस्तलस्य अन्योन्यशोभा
 ऊननाद्भुतवसाधारणोत्पणभूष्यभावः ४३ वंद्यगतापमगुणांनमुंक्तेपद्माश्रिता ५
 वांदमसीमिभिरुच्यं उमाभुवंतुप्रतिपद्यलोलाद्विस्मयंतीप्रीतिमवापलक्ष्मीः ४४ पु
 ष्पंप्रवालोपहितंयदित्यान्मुक्ताफलंवास्फुटविदुमस्तं ततोनुकुर्याद्विशदस्यतस्यता

आहपर्यस्तरुचस्मितस्य ४५ स्वरेणतस्याममतश्चतेवप्रज्जलितायामभिजातवा
 वि अप्यन्यपुष्पाप्रतिकूलशब्दाश्चेत्तुर्वितंजीरिवताङ्गमाना ४६ प्रवातनीलोत्प
 लनिर्विशेषमधीरविप्रेक्षितमायताक्ष्याः तयागृहीतंनुमगंगनाभ्यस्ततोगृहीतंनुम
 गंगनाभिः ४७ तस्याःशलाकांऊननिर्मितेवकंतिर्भुवोरायतलेखयोर्या तांवा
 ह्यलीलात्तुरामनंगस्त्वापसौंदर्यमदंमुमोच ४८ लज्जातिरश्चांयदिवेतसिस्मा
 दसंशयंपर्वतराजपुत्र्याः तंकेशपाशंप्रसमीक्ष्यकुर्युर्बालप्रियत्वंशिथिलचमयः
 ४९ सर्वोपमाद्रव्यसमुद्भूयेनयथाप्रदेशंविनिवेशितेन सांनिर्मिताविश्वस्त
 जाप्रयत्नादेकस्यसौंदर्यदिदृक्षयेव ५० तानारहःकामवरःकदाविदुक्तन्याकि

कु.
६

लिप्रेक्ष्यपितुः समीपे समाधिदेशैकवधूं सवित्रीप्रेम्णां शरीरार्थहरीस्य ५१
गुरुः प्रगल्भोपिवयस्यते स्यात्तस्यै निहतान्यवराभिलाषः सतेकशानोर्मर्नहिमंत्रपू
तमर्हति तेजसां पराणिहृत्य ५२ अयाचितारं न हि देवदेवमद्रः सुतां ग्राहयितुं शकं
शाकं अस्यर्घ्येनाभंगमयेन साधर्म्याध्यस्त्वमिष्टेष्ववलंबतेर्धे ५३ यदैव पूर्वज्ज
लने शरीरं सादृशं बाह्वदतीससर्जं तदा प्रभृत्येव विमुक्तसंगः पतिः पश्यतामपरि
ग्रहेभूत ५४ सकृन्निवासास्तपसेयतात्मगंगाप्रवाहोक्षितदेवदारु प्रसृंहिना
द्रुमगताभिर्गंधिकैश्चिक्कणालिंनरमध्यवास ५५ गणानमेकप्रसवावतंसाम्भर्ज
स्वचः स्पर्शवतीर्धानाः मनःशिलाविड्भुरितानिषेदुःशैल्यनद्वेषुशिलानलेषु ५६

तुषारसंघातशिलाश्चुराग्रैः समुल्लिखन् दर्पकिलः कुकुभ्र ५७ इष्टः कथंचिद्रवयैर्वि
विनैरसोऽसिंहध्वनिरुत्तनाद ५८ तत्राग्निमाधाय समित्समिद्धं स्वमेव मूर्त्यंतर
मष्टमूर्तिः स्वयं विधाता तपसःफलजां केनापि कामेन तपश्चचार ५९ अनर्थ
मर्घ्येण तमद्रिनाथः स्वर्गे किं सामर्चिनिमर्चयित्वा असाधनायास्यसरवीसमे
तां समादिदेश प्रयतां तनूजां ६० प्रत्यर्थिभूतामपितां समाधेः शुश्रूषमाणां
मिशिशोनुमेन विकारहेतौ सति विक्रियंते येषां चेतांसित एव धीराः ६१ अ
वधितबालिपूष्पाप्योवेदिममार्गदक्षा नियमनिधिलक्षणावर्हिषां चोपनेत्रा मि
रिशमुपचचार प्रत्यहं सासुके शानियमितपरिवेदातछिरश्चंद्रपादैः ६२

कुं
७

इति श्री कुमारसंभवे महाकाव्ये कालिदासकृतौ पार्वतीजननं नाम प्रथमः सर्गः तस्मिन् विप्रकृताः काले तारकेण दिवौकसः तुरासाहं पुरोधाय धाम स्वायंभुवं ययुः १ तेषामाविरक्तदुष्प्रापरिह्वानमुखश्रियां सरसांस्तपन्नां प्रातर्दधितिमानिव २ अथ सर्वस्य धातारं ते सर्वे सर्वतो मुखं वागीशं वाग्भिरर्थाभिः प्रणिपत्योपतस्थिरे ३ नमस्त्रिभूर्नयेनुभ्यं प्राकस्तैः केवलात्मने गुणत्रयविभागाय पञ्चद्विदमुपेयुषे ४ यदमोघमणं मंतं कीर्तयन् बीजमज्ज्वला अतश्चराचरं विश्वं प्रभवस्तस्य गीयसे ५ तिसृभिस्त्वमवस्थाभिर्महिमानमुदीरयन् प्रलयस्थितिसर्गाणामेकः कारणतांगतः ६

७

स्त्रीपुंसावात्मना गैतेभिन्मूर्तेः तिसृक्षया प्रसूतिमाजः सर्वस्य तवेवापि तरोऽस्मृतौ ७ स्वकालपरिमाणेन व्यस्तरात्रिं दिवस्पते स्वप्नावबोधौ भूता नानाविवप्रलये दयौ ८ जगद्योनिरयोनिस्त्वं जगदंतोऽप्यनंतकः जगदादिरक्षणादिस्त्वं जगदीशोऽप्यनीश्वरः ९ आत्मानमात्मनावेत्ति स्मृज्य स्मात्मानमात्मना आत्मना कृतिना त्वं च मात्मन्येव प्रलीयसे १० उद्गीथः प्रणवो यासां न्यायेति भिरुदारणं कर्म यद्गुः फलं स्वर्गस्ति सांत्वं प्रभवो गिरां ११ आमा मनंति प्रकृतिं पुरुषार्थप्रवर्तिनीं वतस्त्वं दर्शनमुदासीनं आमेव पुरुषं विदुः १२ त्वोऽपि तृणामपि पितृदेवानामपि देवता परतोऽपि

कु. २ परम्परासि विधातवेधसामपि १३ त्वमेव ह्यंरोत त्वतोक्तो ज्येष्ठश
 श्वतः वेद्यवेद्यिताचासिध्याताध्वेयं वतसरः १४ इति तेभ्यस्तु। स्तितं क्र
 त्वाय धार्द्यहृदयंगमाः प्रसादाभिमुखो वेधाः प्रत्यवाचिदिवोक्तसः १५
 पुराणस्य कवेस्तस्य चतुर्मुखसमीरिता प्रहृतिरासीद्वदनां चरितार्थ
 चतुष्टयी १६ स्वागतं स्नानधीकारान् प्रभावेरवलंब्यवः युगपद्युगाबाहु
 भ्यः प्राप्तेभ्यः प्राज्यविक्रमाः १७ किमिति कतिमात्मीयानं विप्रति
 यथापुरा हिमहिमप्रभाणीवज्ज्योतिषीव मुखानिवः १८ प्रशमा
 दर्शिषामेतदनुद्गीर्णसुरायुधं वृत्रस्य हंतुः कुलिशं कुंठितास्त्रीवल

क्ष्यते १९ किंचायमरिदुर्वारः पाणोपाशः प्रचेतसः मंत्रेण हतवीर्यस्य
 फणितो दैन्यमाश्रितः २० कुबेरस्य मनःशल्यं शंसतीव पराभव अपविद्
 गदेवाद्गुर्भग्नशारव इव द्रुमः २१ यमोपिविलिखन् भूमिं दंडेनास्तमिते
 त्विषा कुरुते स्मिन्नमौह्ये धेपि निर्वाणालातलाघवं २२ अमीव कथमा
 दित्याः प्रतापक्षयशीतलाः चित्रन्यस्ता इवागताः प्रकामालोकनीयतां २३
 पर्याकुलत्वात् न रुतां वेगमंगेनुमीयते अंभसामोघसंरोधः प्रतीपगमना
 दिव २४ आवर्जितजडामौलिबिलं विशशिकोटयः रुद्राणामभिमुख
 नः क्षतदुःकारशंसिनः २५ लब्धपतिष्ठाः प्रथमयूय किं बलवत्तरैः अपवा

कु१ दैरिवोत्सर्गः कृतव्याहृतयः परैः २६ तद्भूतवत्साः किमिति प्रार्थयध्वंसमा
हिताः २७ मयि सृष्टिर्लोकानां रक्षा युष्मै - स्वस्ववस्थिता २८ ततो मंद
निलोद्भूतकमलाकरशोभिना गुरुं नेत्रसहस्रेण प्रेरयामास हृत्रहा २९
सद्भिनेत्रहरेश्चक्षुः सहस्रनयनाधिकं वाचस्पतिरुवाच दंप्री ऊर्जिल
जासनं ३० एवं यदा स्थभगवाहनाहृतनः परैः पदं प्रत्येकं विनियुक्तात्मा
कथं नुरुस्यसि प्रभो ३१ भवद्वन्तवरो दीर्घस्तारकारव्यामहासुरः उ
पप्लवाय लोकानां धूमकेतुरिवोत्थितः ३२ पुरेतावंतमेवास्थतनोतिरवि

रातपं दार्घिकाकमलोन्मेषयावन्मात्रेण साध्यते ३३ सवाभिः सर्वदा
चंद्रस्तंकलाभिर्निधवते नादत्ते केवलं रं वोलै हरवृद्धामणीकृतां ३४ व्या
हृतगतिरुद्यति कुसुमस्तेयसाध्वसान् नवातिवायुस्तस्याश्वेताल्लहंता
निलाधिकं ३५ उद्यानपालसामान्यमृतवस्तमुपासते पर्यायसेवानु
त्सृज्य पुष्पसंभारतसुराः ३६ तस्योपायवयोग्या निरत्नानि सारितां प
तिः कथमप्यंभसामंतरा निष्यतेः प्रतीक्षते ३७ ज्वलन्मेणिशिरवास्त्रेन
वासुरवी प्रमुखानि शि स्थिरप्रदापतामेत्यभुजंगाः पर्युपासते ३८ त
कृतानुग्रहापेक्षीतं मुहुर्हृत्तहारितैः अनुकूलयंती प्रोपि कल्पद्रुमविहृष

कु२ १० जे: ३८ इत्यमाराध्यमानोपि किंशनातिभुवनत्रयं शाम्येत्प्रत्युपकारेण
 मोपकारेण दुर्जनः ३९ येनामरबधूहस्तैस्तदयात्कूनपलुवाः अभिज्ञाच्छेद
 पातानां कीयंते नंदनदुमाः ४० वीज्यते सस्ति संस्तशवाससाधारणानिलैः
 वामरैः सुरवंदीनां बाष्पसीकराविविभिः ४१ उसाद्यमेरुमृगाणि क्षुण्ण
 निहरितारवुरैः आक्रीडपर्वतस्तेन कल्पितास्वेषुवेशमस्त ४२ मंदाकिन्याः
 पयःशेषं दिवारणमदाविलं हेमांतेरुहसस्यानांतद्वयोधामसंप्रतं ४३ ११
 भुवनलोकनपीतिनाकिमिर्नानुभूयते शिवलीभूते विमानानांतदाघात

मयात्पथि ४४ यज्वभिः संभतं हव्यं विततेष्वध्वरेषु सः जाते वेदो मुख
 न्मायीमिपतामाच्छिनत्तिनः ४५ उच्चैरुच्चैश्च वास्तेन हयरत्नमहारिच देह
 द्विभवेन्द्रस्य चिरकालार्जितं यशः ४६ तस्मिन्नुपायाः कुरेतः सर्वप्रतिहत
 क्रियाः वीर्यवंतोषधानीव विकारे सान्निपातिके ४७ जयाशायत्र
 सास्माकं प्रतिघाते स्थितार्षिणि हरिचक्रेण तेनास्य कंठे निष्कमिवार्षितं
 ४८ तदीयास्तोयदेधधपुकरावर्तकादिषु अश्वस्यंतितटाघातं निर्जितैः
 रावनागजाः ४९ तदिदं मोवयं स्वपुंसेनान्यंतस्य शांतये कर्मबंध

कु २ द्विदधर्मभयस्येवमुमुक्षुः ५० गीतारं सरसैः सैन्यानां यं पुरस्कृत्य गोत्रभित्
 ११ प्रत्यानिष्यति शत्रुस्यो बदीमिव जयश्रियं ५१ वचस्य वसिते तस्य ससर्जगिर
 मात्मभूः गर्जितानंतरं हृष्टं सौभाग्येन जिगाय यः ५२ संपत्स्येते वः कामो
 यं कोलः कश्चित्पतीक्ष्यतां नन्वस्यसि द्रौयास्यामि सर्गव्यापारमात्मना
 ५३ इतः सदैवः प्राप्तश्चेन्नित एवार्हति क्षयं विषदृक्षोऽपि संवर्धयस्व यं दे
 उमसां प्रतं ५४ दत्तं तेनेदमेवादीमया चास्मै प्रतिश्रुतं वरेण शमितं लो
 कानलं धदग्धं हिततपः ५५ संयुगे सांयुगीनं तमुद्यंतं प्रसेहनकः

११

अंशादृते निषिक्तस्थनी ललोहितरेतसः ५६ साहिदेवः परं ज्योतिः तमः पारे
 प्रतिष्ठितं परिछिन्नप्रभावद्विर्जमयान च विष्णुना ५७ युग्मं उमा रूपेण
 तेयं संयमस्ति मितं मनः शंभोर्यत ध्वमाक्रुमयस्कंते नलो हवत् ५८
 उमयोरहितं वीर्यं बोधुतस्येव साक्षमे अष्टमूर्तिरियमुभे मूर्तिर्जलमथ
 मम ५९ तस्यात्मा शितिकैः स्यसेनापत्यमुपेतवः मोक्षयते सुरबंधी
 दीनां वेणीवीर्यं विभूतिभिः ६० इति व्याहृत्य विबुधां विश्वयो निस्तिरो
 दधे मनस्याहितसंफल्पास्तेऽपि पीतादिवं ययुः ६१ तत्र निश्चित्य

कुर २ कंर्पमगमत्पाकशासनः मनसाकार्यसंसिधैत्वराद्विगुणरंरुसा ६२
 १२ अक्षसुललितयोषिद्रुतलोवातुं गंगरतिवलयपदांकेचापमासज्यकंठ सख
 रमधरुतन्यस्तचतुं कुरास्त्रशतमरवमुपतस्त्रेप्रांजलिः पुष्पधन्वा ६३
 इति श्री कुमारसंभवे कालिदासकृतो महाकाव्ये द्वितीयः सर्गः
 तस्मिन्मघो न स्थिदशान् विहाय सहस्रमक्ष्णां युगपत्पपात प्रयोजनापेक्षितया
 प्रक्ष्णां प्रायश्चलंगेरवमाश्रितेषु १ सवासवनासनसन्निकर्षमितो निषीदति वि १२
 स्तृभूमिः सत्तुः प्रसादं प्रतिगृह्यन् र्चावितुं मिथः प्राक्रमते न मेव २ आज्ञापयता

तर्कशेषपुंसालोकेषु यत्ते करणीयमस्ति अनुग्रहसंस्मरणप्रवृत्तं मिच्छामि संवर्द्धि
 तुमाकुर्यात् ३ असंमतः कस्तवमुक्तिमार्गं पुनर्भवकेशभयात्प्रपन्नः बहुश्चिरंति
 वतु कामिनीनामोरे वितस्त्रचतुरैः कटाक्षैः ४ अध्यापितस्योशनसापिनीतिं प्रयु
 क्तरागप्रणिधेद्विषेस्त कस्यार्थकामो वदपीडयामि सिंधोस्तदा बोधश्च प्रहृष्टः
 ५ केनाभ्यसूयापदकां क्षिणाने नितान्तदीर्घं नितातपेभिः तावद्ववत्याहितसा
 यकस्य मत्कारु कस्यापि निदेशवर्ति ६ कामेकपत्नीव्रतदुःखशीलं लोलमनश्चरु
 तया प्रविष्टां नितं विनीमिच्छामि मुक्तलज्जां कंठस्वयं ग्राह्यनिषक्तबाहु ७ कयासि
 कामिन्सरतापराधे पादानतः कोपितया वधूनः तस्याः कारिण्यामिदुःखानुतापप्रवाल

कु३ शय्याशरणं शरीरं ८ प्रसीद्विश्राम्यतु वीरवज्रं शरैर्मदीयैः कतमः सुरारिः
 विभेतु मोघीयैः कृतबाहुवीर्यस्त्रीभ्योपिकापि स्फुरिताधराभ्यः ९ तव प्रसादात्कु
 १३ सुमायुधोपि सहायमेकमधमो बलध्वा कुर्यात्तस्यापि पिनाकपाणे धैर्यं चकृति
 कममधन्विनो न्यै १० अथौरुदेशादवतीर्य पादमौकान्तिसंभावितयादपीठं
 संकल्पितेथे विवृतात्मशक्तिमारवंडलः काममिदं बभाषे ११ सर्वसरेव त्वय्युपपन्नं
 मेतदुभयमास्त्रे कुलिशं सवांश्च वज्रंतपो वीर्यमहत्ककुंठं त्वसर्वतो गामि च साध
 कंच १२ अवैमिते सारमतः खलुत्वं कार्ये गुरुण्यात्मसमं नियोक्ष्ये आदिश्यते १३
 भूधरतामवेक्ष्य कृत्स्नदेहोद्दहनाय शेषः १३ आशंसतावाणवृषां कैकैर्कार्यं

चयानः प्रतिपन्नकल्पं निबोधयतां शभुजाभिदानीमुच्चैर्दृष्टव्यं सितमर्थमत्र
 १४ अमीहि वीर्यप्रबद्धं भवं भवस्य जयाय सेना न्यमुशान्तिदेवाः सच त्वदेहं पुनिपा
 तसाध्यो ब्रह्मांगभूषणगियो जित्वात्मा १५ तस्मिहि माद्रेः प्रयतांत नृजयतात्मने
 राचयितुं यतस्व योषितस्ततं वीर्यं निषेकभूमिसेवक्षमेत्यात्मभुवोपादिष्टं १६ गु
 रोर्निर्बोगात्तनगेन्द्रकन्यास्त्राणुतपस्यत्तमधित्यकायं अन्वास्तारुष्यपूरसातु
 खेभ्यः क्रमेण तं मयामत्र निधिः सगर्वः १७ नद्रक्षसि ज्यैकु रूदेव कार्यं मयेयि मयै
 थंतिरलभ्य एष अपेक्षते प्रत्ययमुत्तमं त्वाबीजांकुराः प्रागुदयादिवांभः १८
 अस्मिन्कराणां विजयाभ्युपायेत वैवकामास्त्रगतिः कृतीत्वं अप्यप्रसि

कुमा २५ इयं शोभेहि पुंसो मनन्यसाधारणमेव कर्म १८ सुराः समभ्यर्थयन्तारण्ये कार्ये त्रया
 १४ णामपि विष्टयानां सोपेन ते कर्म न वीति हि स्त्रे महे बतसि स्मरुणीय वीर्यः २० मयुश्च ते
 मन्त्रयसाहव्यदिसावनुक्तेपिसहाय एव समीरणः प्रेरयिता भवेति व्यादिरयते केन
 दुताशनस्य २१ तथेति शेषा भिवत्तनुराहामादाय मधूमिदनः प्रतस्ते दिग्बार
 णास्फालन कर्कशेन हस्तेन पस्पर्शतदंगमिंद्र २२ समाधेवेनानुमता च सव्यारत्ना
 वसाशंकमनुप्रयातः अंगव्ययप्रार्थितकर्म सिद्धिस्त्वाणवाग्रमहैमवतं जगाम २३ १४
 तस्मिन्वने संयमितां सुनीनां तपः समाधेः प्रतिकूलवर्त्तः संकल्पयेनादिभिमानभू
 तमात्मानमाधाय मधुर्जुजंसे २४ कुबेरगुह्यादिरेषा मुष्टरश्मौ गंतुं प्रवृत्ते समयं वि

लंघ्य दिग्दक्षिणागंधवहं मुखेन व्यलीकनिश्वासमिवोत्सर्ज २५ अस्मत्स
 द्यः कुत्समान्यशोकस्कंधासुभृत्येव सपल्वानि पादेन बापेक्षतसंदरीणां संपर्कमासिं
 क्षितनूपुरेण २६ सद्यः प्रवालाद्रुमवारुपत्रे नीति समाप्तिं न वचूत बाणे निवेशयामा
 समधादिरेफान्नामाक्षराणि वमनोत्तवस्य २७ वर्णप्रकर्षे सोते कर्णिकारंदुनोति
 निर्गंधितयास्मवेतः प्रायेण सामग्र्यविधौ गुणानां पराङ्मुखी विश्वस्तुजा प्रवृत्तिः
 २८ बाले बुवक्राण्यविकाशमावाबभुः फलाशान्यतिलोहितानि सद्यो वसंते न स
 मागतानां नरवक्षतानीव वनस्थलीनां २९ लम्नदिरेफांजलनसंभक्तिपित्रं मुखे मधु
 शोक्तिरुक्तं प्रकाश्य रागेण बालारुणकोमलेन चूतप्रवालेद्यमलं वकार ३० मृगाः

१५ कुमास्तंभवप्रियालुडुममंजरीणांरजःकणेविधितदृष्टिपाताः मृदोदृताःप्रत्यनिलंबिवेरुर्वनस्त
 लीर्मर्मरपत्रमोक्षाः ३१ चूतांकुरास्वादकषायकंठःपुंस्कोकिलोयंमधकरचुकुज मनस्वि
 नीमानविघातदहंतदेवजातेवचनंस्मरस्य ३२ हिमचपायाद्दृशदाधराणमोपांडुरीभ
 तनुरववनीनां स्वेदोद्गमःकिंपुरुषांगनानांरुक्मपदंपत्रविशेषकेषु ३३ तपस्विनस्त्या
 पुवनौकसखामकालिकींप्रेक्ष्यमधपदान् प्रयत्नसंस्तंभितविक्रियाणांकथविदी
 शामनसावभ्रवुः ३४ तदेशमारोपितपुष्पवापेरतिद्वितीयेमदनेप्रपत्ते काष्ठागत
 स्नेहरसानुविद्धद्वानिभावाक्रिययाविववुः ३५ मधद्विरेफःकुसुमैकपात्रेपपौप्रि १५
 यांस्वामनुवतमानः शंगेणसंस्पर्शनिमीलितक्षीमृगीमकंडूयतहृत्स्मारः ३६

ददौदौरसंपंकजरेणुगंधिर्गजायगंडुपजलंकरेणुः अर्धोपभुक्तेनविसेनजायांसं
 भावयामासरथांगनामा ३७ गीतांतरेपुष्पमवारिलेशैःकिंपित्तमाशवासितपत्रलेखं
 पुष्पासबाधूर्णितनेत्रशोभिप्रियमुरवंकिंपुरुषश्चुचुव ३८ पर्याप्तपुष्पस्रवकरतनीभ्यः
 स्फुरत्प्रवालोद्गमनोहराभ्यः लतावधूभ्यस्तरवाप्यवांपुर्विनम्रसारवात्तुल्यबंध
 नानि ३९ अतापूरोभीतिरपिक्षणेस्मिन्नरूपसरव्यानपरोवभूव आत्मेश्वरा
 णांनहिजातुविघ्नाःसमाधिमेदप्रभवोभवति ४० लतागृहद्वारगतोथनंदीजा
 मप्रकोष्ठापितहेमवेङ्कःत्र मुरवार्पितकांगुलिसंरुयेवमाचापलोयैतिगणान्विनै
 पीत ४१ निक्पटदंनिभताद्विरेफंमूकांजुंशांतमृगप्रवारं तच्छासनात्कनन

कु- मेवसंबंधिवापितारंभवावनस्ते ४२ दृष्टिप्रतापंपरिहृत्यतस्यकामःपुरःशुक्र
 १६ मिवप्रयाणे प्रीतेषुसंसक्तनमेरुशारबंध्यानास्पदंभूतपतेर्विवेकश ४३ सदेव
 दारुद्रमवेदिकायांशार्द्धकर्मव्यवधानवद्यां आसीनमासन्नशरीरपातस्त्रिलो
 चनसंयमिनंददर्श ४४ पर्यंतबंधश्चिरपूर्वकायमज्वायतसिन्धुमितीमयांस
 उत्तानपाणिद्वयसंनिवेशात्पुच्छराजीवमिवांकुमध्ये ४५ भुजंगमानध्यजरा
 कलापंकर्णवसक्तद्विगुणाक्षमालं कंठप्रभासंगविशेषनीलांगगत्वसंग्रथिम
 तीदधानं ४६ किंचित्प्रकाशस्तिमितोरुतारैर्भ्रूविक्रियायां विरतप्रसंगैः नेत्रै १६
 रिवस्पदितपद्ममालेलक्ष्मीकृतप्राणमधोमयूरैवः ४७ अदृष्टिसंभममिवांबुवा

हंमपामिवाधारमनुत्तरंगं अंतश्चराणांमरुतांनिरोधाभिवाननिष्कंपमिवपदी
 पं ४८ कपोलनेत्रांतरलक्ष्मणज्योतिःप्ररोहैरुदितैःशिरस्तः मृणालसूत्राधि
 कसौकुमार्यबालस्यलक्ष्मणलपयंतमिंदोः ४९ ननौनवद्वारनिषिद्धवृत्तिहृदिव्य
 वस्त्राय्यसमाधिबश्यं यमक्षरंवेदविदोविदुस्तमात्मानमात्मन्यवलोकयंत
 ५० कुलकं स्मरस्तथाभूतमयुग्मनेत्रपश्यन्तूरान्मनसाप्यधृष्यं नल
 क्षयत्साध्वससन्नहस्तस्वस्तंशारवापिभपिस्वहस्तात् ५१ निर्वाणभूयिष्ठम
 धात्यवीर्यसंकक्षयतीववपुर्गुणेन अनुप्रयातावनदेवताभ्यामदृश्यतस्त्वाव
 रराजकन्या ५२ अशोकनिर्भर्त्सितपद्मरागामाकृष्टहेमकृतिकर्णिकारं

(कु-२) उक्ताकलापीकृतसिंघवारं वसंतपुष्पाभरणं वहन्ती ५४ आवर्जिताकं चिदिव
 स्तनाभ्यां वासो वसानातरुणार्करागं सुजातपुष्पस्तवकावनम्रासंचारिणीपविना
 लतेव ५५ स्वस्तानितं वादवलंबमाना पुनः पुनः कैरवपुष्पकांवी रुन्यासीकृता
 स्थानविदास्मरेण द्वितीयमौवभिवकाभुक्तस्य ५५ सुगंधिनिश्वासविह्वल
 छविं बाधरास्ननवरं द्विरेफं प्रतिक्षणं संभ्रमलोलदृष्टिं लीलावर्दिनेन विनिवा
 रयन्ती ५६ तां वीक्ष्य सर्वा वियवानवद्यारितेरपि क्षीपत दमादधानां जितेन्द्रिये ७
 शरलनिपुष्पधन्वासवापमौवं पुनराममर्श ५७ सविष्यतः पल्लवमाचशंभो
 समासदैसो प्रतिहारभूमिं योगात्सवातः परमात्मसंश्लेषूरं ज्योतिरुपासा

म ५८ ततो भुजंगाधिपतेः कणाग्रैरधः कथं विद्धुतभूमिभागः शनैः कृतपाणवि
 मुक्तरीशः पर्यंकबंधं निविडं विमेद ५९ तस्मै शशंसप्रणिपत्य नंदीशुश्रूषयशौल
 कृतमुपेतां प्रवेशयामास तु मन्त्रुरेन भूक्षोपमात्रानुमितप्रवेशं ६० तस्यैः सरवी
 य्यां प्रणिपातपूर्वस्वस्तलूनः शिशिरात्ययस्य व्यकीर्यत त्र्यंबकपादमूले पुष्पो
 अयः पल्लवमंगमिन्नः ६१ उमापिलीलालकमध्यशोभिर्विस्त्रंसंयंती नवकर्णिका
 रं चकार कर्णज्जतपल्लवेन मूर्ध्नि प्रणामे दृष्टमध्वजाय ६२ अनन्यभाजं पतिमा
 मुहीतिसातथ्यमेवाभिहितामवेन नहीश्वरो व्याहृतयः कदाचित्सुखं तिलोके
 विपरीतपूर्वमर्थं ६३ कामस्तु बाणावसरं प्रतीक्ष्य पतंगवद्वह्निमुखं विवक्षुः
 उमासमक्षो हरलब्धलक्ष्मणारासनज्यामुदुशाममर्श ६४ अथोपनिन्ये गिरि

८३ शायगोरीतपस्विनेताग्ररुचाकरेण विशेषितांभानुमतोमयूरेवमंदाकिनीपुष्क
 रबीजमालां ६५ प्रतिगृहीत्वतुं प्रणयीप्रियत्वात्रिलोचनस्तानुपचक्रमेव
 १८ संमोहनंतामचपुष्पधन्वाधनुष्यमोघंसमधत्तबाणं ६६ हरस्तकिंविस्परि
 वृत्तधैर्यंश्रोदयारंभद्रवांबुराशिः उमासुरवेबिंबफलाधरोधेव्यापारयोमा
 सविलोचनानि ६७ दैविण्वतीशैलसुतापिभावंसंगेस्फुरद्दालकदंबकल्पैः
 सान्नीहृताचारुतेरणतस्त्रैसुरवेनमुपयस्तविलोचनेन ६८ अथेन्द्रियक्षो १८
 भमयुग्मनेत्रः पुनर्वशित्वाद्दलवंनिगट्य हेतुंस्वस्वचेतोर्विकृतेदिदृक्दि
 शामुपांतेषुससर्जदृष्टिं ६९ सदक्षिणापांगनिविष्टमुष्टिनतंसमाकुंवि

तवामपादं ददर्शचक्रीकृतचारुचापंप्रहत्तुभभ्युद्यतमात्मयोनिं ७०
 ततः परामर्शविद्वद्भ्रमन्युधूमंगदुःश्रेष्ठ्यमुरवस्यतस्य स्फुरन्नुदर्विः सहसा
 तृतीयादक्षः कशानुः किलनिष्पपात ७१ क्रोधंप्रभोसंहरसंहरेतियावद्वि
 रः खेमरुतांचरन्ति तावत्सवद्विर्भवनेत्रज्जन्माभस्मावशेषंमदनंवका
 र ७२ तीव्राभिषंगप्रभवेनहर्षितमोहेणसंस्तंभयितेन्द्रियाणां अज्ञातभ
 र्त्तव्यसनामुद्भूतकृतोपकारेवरतिर्भूव ७३ तमाशुविधत्तपसस्तपस्वी
 बनस्पतिं बज्रदेवाविभज्य स्त्रीसन्निकर्षस्तिपरिहत्तुमिच्छन्वतर्धेर्धेमृत
 पतिः सस्त्रतः ७४ सपादिमुकुलिताक्षीरुद्रसंरभसीत्याडहितरमनुकल्पा

ॐ ३ मद्रिरादायदोष्यो सुरगजद्वयविभक्त्यभिनीदंतलम्नां प्रतिपथगतिरासी
 १० देददीर्घाकृतात्मा ७५ शैलात्मजापिपितुरुत्तरि सोमिलायं व्यर्थं समीक्ष्य
 ललितेवपुरात्मनश्च सरव्याः समस्तमिति चाधिकजातकृज्जाश्रन्याज
 गामभवनाभिमुखं कदाचित् ७६ इति श्रीकुमारसंभवमेमहाकाव्ये क
 लिदासकृतो कामदहनं नाम तृतीयः सर्गः अथ मोहपरायणा सती वि
 वशाकामवधू विवोर्जिता विधिना प्रतिपादयिष्यतानववेधव्यमसस्त १०
 ह्यवेदनं १ अवधानपरेचकारसाप्रलयांतोन्मिलिते विलोचने नि
 विवेदतयोरतश्च योः प्रियमस्यंत विलुप्तदर्शनं २ अथ जीववतनाथ

जीवसिन्धुमिधायोऽथितयातयापुरः सदृशे पुरुषाकृतिक्षितौ हरकोपान्तमस्मै केवलं
 ३ अथ सापुनरेवैविलोद्धूलावसुधा लिंगनधूसरस्तनी विललापविकीर्णम्
 धजासमदुःखामिचकुर्वती स्तुली ४ उपमानमभ्रद्विलासिनां करणं यत्तव कांति
 मन्तया तददंगतमीदृशी दृशानविदीर्यै कठिणारवलुस्त्रियः ५ कनुमांत्वदधीनजी
 वितां विनिधाय क्षणभिन्नसौहृदः नलिनीसतसेतुबन्नां जलसंघातश्वासिबिडुतः
 ६ कृतवानमि विप्रियं न मे प्रति कूलं वनते मया कृतं किमकारणमेव दर्शनं विलपत्य
 रतयेन दीयते ७ सरसि स्मरमेवलापुणे रतगोत्रस्रवलिते प्रबंधनं अतः केसर
 रुधिरसंज्ञान्यवतंसोत्पलताडिता निव ८ हृदये वससीति मम प्रिये यदवोचस्मदेव

५५ भिकैतवं उपचारपदं न चेदित्थं मनसः कथमस्तरति ८ परलोकनवप्रवासिनः
 ७० प्रतिपत्त्येपदवीमहंतव विधिनाऊनएषवंचितस्त्वदधीनं रबलुदेहिनां सुरवं १०
 ७१ रजनीतिमिरावगुंठिते पुरमोर्गे घनशब्दविक्रवः वसती प्रियकामिनां प्रियास्त्वदते
 प्रापयितुं कर्तेश्वरः ११ न्यनयनान्यरुणानि धूर्णयवचनानि स्त्रवलयन्यदेपदे अ
 सत्तित्वयि वारुणीमदः प्रमदानामाधनं विडम्बनं १२ अवगम्य कथीकृतं वपुः प्रि
 यवं धस्तननिष्कलोदयं बडुलेपिगते निशाकरस्तनुतांदुःखमनेगमोक्ष्यति १३
 हरिताकृणचारुबंधनः कलपुंस्को किल शब्दस्तचितः वदसंप्रतिकस्य बाणतां नव २०
 चूतप्रसवोगमिष्यति १४ अलिपंक्तिनरेकशस्त्रया गुणकृत्ये धनुषी नियोजिता

विरुतैः करुणैः स्वरैश्चिं गुरुशोकामानुरोदिनी वमां १५ प्रतिपृद्य मनोहरं वपुः पु
 नरप्यादिशतावदुस्थितः रतिदूतिपदेषु को किल न्मधुरालापनिसर्गपंडितान् १६ शि
 रसाप्रणिपत्य याचितान्यवगुणानि सेवयन्निच सुरतानि चतानि ते रस्मरसंस्वात्य
 निशांतिरस्ति मे १७ चरितं रतिपंडितस्त्वयान्वमंगेषु ममेदमार्दवं प्रियतकुसु
 मप्रसाधनं तव तच्चारुवपुर्नदृश्यते १८ विबुधैरसियः सुदारुणैरसमाप्ते परकर्म
 णि स्मृतः तमिमं कुरुदक्षिणेन रं चरणं निर्मितरागमद्यमे १९ अहमेत्यपि नंगवत्स
 नपुनरं काग्रयणी भवामिते रतुरे प्रियकामिनी ऊनेः प्रियया वन्न विलोक्यसे दिवि
 २० मदननविना कृतारतिः क्षणमात्रं किल जीवतीति मे वचनीयमिदं व्यवस्थि

कु४ तंरमणत्वाभनुयानियद्यपि २१ क्रियताकतमत्यमंडनं परलोकांतरितस्येतमया स्व
 २१ यमेवगतोस्यतर्कितांगतिमंगेनवजीवितेनच २२ सज्जुतांनयतःस्मरानितेशरुमत्तं
 गनिषित्तधन्वनः मभनासहसस्मितांकथानयनोपांतविलोकितंवयत् २३ कनु
 तेहृदयंगमसरवाकुसुमायोजितकार्मुकोमधः नखलुग्ररुपापिनाकिनागमितः
 सौपिस्फुटतांगति २४ अथतैपरिदेविताक्षरैहृदयेदग्धफलैरिवार्पितः रतिमभ्यु
 पयत्तुमातुरंमधरात्मानमदर्शयित्पुरः २५ तमेवैत्यरुरादसाभशंस्तनसंबाधक २६
 मुरोज्ज्वानच स्वजनस्यहिडःखमयनोविहृतद्वारमिवापजायते २७ इतिचनमु
 वाचडुःस्वस्वताहृदययस्यवसंतिकिंस्वितं यदिदंकणशोविकीर्यतेपववनेभस्मकषा

तपांडुरं २८ अयिसंप्रतिदेहिदर्शनंस्मरपर्युत्तकण्ठमाधवः दयितांस्वनव
 स्थितानृणांनखलुप्रेमचलसुहृज्जन २९ अमुनाननुपार्श्ववर्तिनज्जगदादांसक्त
 रासुरंतव विसततुगुणक्यकारितंधनुषः कोमलपुष्पपत्रिणः २९ गतएवनतेनि
 वर्जनेससरवादीपदवानिलाहृतः अहमस्यवशेचयश्यमांमविषयव्यसनप्रधू
 मितां ३० विधिनाकृतमर्थवैशासांननुभाकामविधेविमुचता अनपायिनिसंश्रि
 तादमेगजज्ञानेपतनायबलुरी ३१ तदिदंकियतामनंतरंभवताबंधजयप्रयोजनं
 विभूरांज्वलनातिसर्जनादनुमांप्रापयसर्तुरंतिकं ३२ शशिनासह्यातुकौमुदी
 स्फुमोघेनतडिहिलीयते प्रतिमदापतिवर्त्मगादतिप्रतिपन्नहिविचेतनैरपि ३३

३४ अमुनेषकषायितस्तनीसुभगेनप्रियगात्रमस्मना नवपल्लवसंस्तरेयथाचरन्
 यिष्यामितुंविभावसौ ३४ कुसुमास्तरणेसहायतोबहुशःसौम्यगतस्त्वमावयोः
 ३५ कुरुसप्रतितावदाशुमेप्रणिपातांजयाधितिश्चित्तं ३५ तदनुज्वलनंमदपित्तं
 रयेदक्षिणवायुबीजनैः विदितैरवलुतेयथास्मरःक्षणमप्युक्तहतेनमाविना
 ३६ इतिचापिविधायदीयतांसलिलस्याजलिमेकमावयोः अभिमत्यपर
 त्रयन्मयासहितःपश्यतितेनबांधवः ३७ परलोकविधौचमाधवःस्मरसुहृदय
 विलोलपल्लवाः निवपेसहकारमंजरीप्रियचतप्रसवाहितरवा ३८ इतिदेह
 विमुक्तयेस्त्रितारतिमाकाशंभवासरस्वतीती शफरींद्रविशेषविह्वलाप्रथमा

हृष्टिरिवान्वकंपयत् ३९ कुसुमायुधपुलिदुर्लभस्तवभर्ताचिनचिराद्भविष्य
 ति श्रुणुयेनसकर्मणागतःशलभचरलोचनाविधि ४० अभिलाषमुदीरिते
 प्रियःस्वस्ततायामकरोत्यजापतिः अथतेननिगृह्यविक्रियामधिशतःफलमे
 तदन्वभत् ४१ परिणेष्यतिपार्वतीयदातपसातस्रवणीकृतोहुरः उपलब्ध
 सुखस्तदास्मरंघपुषास्वेननियोजयिष्यति ४२ इतिवाहसधर्मचारिणीस्म
 रणापातमवासरस्वती अशनेरमतस्यबोभवंवाशिनश्चांबुधराश्चयानूयः ४३
 तदिदंपरिहृष्टंशोभनेभवितव्यप्रियसंगमंवपुः रविपीतजलातपात्ययपुनरा
 यनारिपुण्यतेमही ४४ तत्कुरतेःकिमपिभूतमदृश्यरूपमंदीचकारमरणव्य

कु ४ सनायबुद्धिं तत्प्रयासकुसुमायुधबन्धकरेनामाश्वासयत्तुवर्धिर्यपदैर्बोभिः
 ४५ अथमदनबध्नयपूर्वांतव्यसनकुर्वीपरिपालययावभव शशिनइवदि
 २३ वातनस्थलेस्वाकिरणपरिक्षयधूसरप्रदोष ४६ इति श्रीकुमारसंभवमहा
 काव्येकालिदासकृतौरतिविलापोनामचतुर्थः सर्गः श्रीः तथासमस्तं
 दहतामनोभवीपिनाकिनतिग्नमनोरथासती निनिंदतेरुदयनपावतीप्रियेण
 सोभाग्यफलाहिचारुता १ इत्येषसाकुरुमवध्यरूपतांसमाधिसंस्थापतपोभि
 मात्मनः अवाप्यतेतद्वयमन्यथाकथं तथाविधंप्रेमपतिश्चतादृशः २ निश्चयवै
 नांतपसेकशोद्यमां सुतांगिरिशंप्रतिसक्तमानसा उवाचमनोपरिरभ्यवहसा

निवारयंतीमहतोमुनिव्रतात् ३ मनीषिताःसंतिगृहेपिदेवतास्तपःकवले
 क्वतावकंवपुः पदंसहेतध्रमरस्यकेमलंशरीषपुष्पनपुनःपुतत्रिणः ४ इति
 अवेष्टामनुशासतीसुतांशशासमेनाननियंतुमुद्यमान् कइसितार्थोत्तरनि
 श्रयंमनःपयश्चनिम्नाभिमुखंप्रतीपयेत् ५ कदाविदासन्नसखीमुखेनसा
 मनोरथरूपितरंमनस्विनी अयाचितारण्यनिवासमात्मनःफलोदयांनाय
 तपःसमाधये ६ अथानुरूपाभिनिवेशतोषणाकृताभ्यनुज्ञागुरुणागरी
 यसा प्रकासपञ्चाश्रयिततदारव्ययाजगामगोरीशिरवरंशिरवंडिमत् ७
 विमुच्यसाहासहार्यनिश्चयाविलोलुपिष्टःप्रविलुप्तवंदना व१बंधबाला

कु५ २४ रुणवत्कवल्कलंपयोधरोत्सेधविशीर्णपंक्ति ८ यथाप्रसिद्धेर्मकरंशिरोरुत्से
 दाभिरप्येवमभूतदाननं तपदूपदशोणिभिरेवपंकजसशैवलासंगमपिप्रकाश
 ते ९ प्रतिक्षणंसाकृतरोमविक्रियां व्रतायमौंजीविगुणां वभारयां अकारित
 पूर्वनिषिद्धयातयासरागमस्यारसनागुणास्पदं १० विस्मृष्टरागादधरान्निव
 र्जितस्तनांगरागाकृणितचकंदुकात् कुशांकुरादानपरिक्षितांगुलिः कृतोक्ष
 सूत्रप्रणयितयाकृतरः ११ महार्हशय्यापरिवर्तनाश्रुतैः स्वकेशपुष्पैरपियास्मद्
 यते अशेतसाबुद्धलतोपधायिनीनिषेदुषीस्थंडिलएवकेवलं १२ पुनर्गृहीतं
 नियमस्थयातयाद्वयपिनिक्षेपइवापितंद्वयं लतासुतन्वीषुविलासवद्वितं वि

लोलहृद्गिरिणांगनासुच १३ अतंद्रितासास्वयमेवदृष्टकान्धदस्तनप्रस्तवि
 नीव्यवर्धयन् गुह्यपियेषांप्रथमात्तज्जन्मानं पुत्रवात्सल्यमपाकरिष्यति १४ अ
 रण्यबीजांरुलिदानलालितास्तथाचतस्यांहारिणाविशश्वसुः तथातदीयैर्नय
 नैःकुतस्तान्पुरःसरवीनाममिमीतलोचने १५ कृताभिषेकांकुतजातवेदसंत्त
 तरासंगवतीमधीतिनी दिदृक्षवस्तामपयोभ्युपागमनधर्मदृष्टेषुवयःसमी
 क्ष्यते १६ विरोधिसत्वेद्वितपूर्वमत्संस्तुदुर्मरभीष्टप्रसवार्धिततिथि नवो
 द्वाभ्यंतरसंभनानलंतपोवनंतज्जवभ्रवपावनं १७ यदाफलपूर्वतपःसमा
 धिनानैनावलम्ब्यमममेस्तकाक्षितं तदानेपेक्ष्यस्वशरीरमार्दवंतपोमहत्ताव

कु. ५ रितं प्रचक्रमे १८ क्लृप्तं ययौ कंडुकलीलवापियातया मुनीनां चरितं व्यगाहृत
 २५ भवं वपुः कांचिनपद्मनिर्मितं मृदुप्रकृत्यापि ससारमेव तत् १९ शुचोचितुणोत्त्व
 लतां शुचिस्मिताहविर्भुजामध्यगतास्त्वमध्यमा विक्षित्य नैत्रप्रतिघातिनीमन
 न्यदृष्टिः सवितारमैस्तत् २० तथा मितस्तं सवितुर्गभस्तिभिर्भुवंतदीयकमलशि
 यंदधौ अपांगयोः केवलमस्य दीर्घयोः शनैः शनैः शयामिकया कृतं पदं २१ अया
 चितोपस्त्रितमंबुकेवलं रसात्मकस्योऽप्यतश्चरश्चरमयः बभूव तस्याः किल पारणावि २५
 धिर्नृक्षतृप्तव्यतिरिक्तसाधनः २२ निकामतत्ताद्विविधेन वद्विना न स श्रेणेध
 न संभर्ततश्च तपाल्ययेवारिभिरुक्षितानवैर्भुवासहस्राणि ममुचुर्ध्वगं २३

स्थिताः क्षणं पद्मसुताडिताधराः पयोधरोत्सेधनिपातवर्णिताः बलीयुतस्यास्त्वलिता
 प्रपदिरेचिरेण नाभिं प्रथमोदविंदवः २४ शिलाशयांतामनिकेतवासिनी निरंतरास्त्वंतर
 वातदृष्टिषु व्यलेकयन्तुभिर्धितैस्तोऽन्मयैर्महातपः साक्ष्यद्वयमिच्छताः क्षयाः २५ नि
 नायसात्यतास्मो किलानिलाः सहस्यरात्रीरुदवासतत्परा परस्पराक्रंदिनिचक्र
 वाकयोः पुरोवियुक्ते मिथुने कृपावती २६ मुरवेन सापद्मसुगंधिना निशि प्रवेपमा
 नाधरपत्रशोभिना तुषपदृष्टिस्तपद्मसंपदांसरोजसंधानमिवाकरोदयां २७
 स्वयं विशीर्णं दुमपर्णवृत्तितापराहिकाघातपसः सत्यापुनः तदप्यया कीर्णमतः पि
 यंवदांबदंत्यपर्णां मितितां पुराविदः २८ मणालिकापलवमेवमादिभिर्व्रतैः स

कु. ५
२६

मंगलग्लपयंत्यहर्निशं तपःशरीरैः कठिनैरुपाजितं तपस्विनां दूरमधश्चकारसा
२८ सुरास्तड्डीक्ष्यनगेंद्रकन्यया तं हेतुपः शुभुवशा क्रियाक्षमे यथा विरेतं प्रणि
पत्यदुःखिताः पतिवसूनां स्तुतमाजिह्वते २९ अथाजिनावाधरः प्रगल्भवाक्यं
लंभन्ति ब्रह्ममयेन तेजसा विवेश कश्चिज्जटिलं तपोवनं शरीरबद्धः प्रथमाग्रमो
यथा ३१ तमेतिथेयी बहुमानपूर्वया सपर्याया प्रत्यक्षदियाय चार्वती भवन्ति साम्ये
पिबिनष्टवेतसां वपुर्विशेषे च धिगौरवाः क्रियाः ३२ विधिप्रयुक्तां प्रतिगृह्य सक्ति
यां परिश्रमनाम विनीय वक्ष्णं उमांसपश्यन्तु नैव चक्षुषा प्रचक्रमेव तु मेनुसि
तक्रमः ३३ अधिक्रियार्थं फलं समितुं शक्यं जलान्यपि स्नानविधौ क्षमाणि न

२६

अथिस्वशक्त्या तपसे प्रवर्त्तसे शरीरमाद्यं खलु धर्मसाधनं ३४ अथित्वदावर्ति
तवास्मिंश्च भुतं प्रवालमासामनुबन्धवीरुधां चिरोक्षितालक्तकपादलेन तेनुलाय
दोरोहतिदंतवाससा ३५ अथिप्रसन्नं हृदि पुनः करस्य दर्शय प्रणयापहारिषु
यदुसंलक्षि प्रचले विलोचनैस्तवाक्षिसादृश्यमिव प्रयंकते ३६ यदुच्यते पार्वति
पापहन्तये न रूपमित्यव्यभिचारितद्वयः तथा हितेशीलमुदारदर्शने तपस्विनामि
त्युपदेशात् ३७ विकीर्णसप्तर्षिबलिप्रवाहमिस्तथा गंगानगैः सलिलैर्दिव
श्च्युतः यथा त्वदीये शरीरे नाविलेर्महीधरः पावितरणसाम्बुयः ३८ अनेन ध
र्मः सविशेषमद्यमेविवर्गसारः प्रतिष्ठाति भाषिनी त्वयामनो निर्विषयार्थका

कुमार ५५ पयायदेकरवप्रतिगृह्यसेव्यते ३९ प्रयत्नसत्कारविशेषमात्मनानमां परं संप्र
 तिपत्तुमर्हसि यतः सतांसन्नतगात्रिसंगतमनीषिभिः सासपदीनमुच्यते ४० अ
 तोत्रकिंचिद्वतीबहुक्षमां हिलातिभावाद्दुपपन्नचापलः अयं जनः प्रहृष्टमनास्त
 पोधनेन चेद्रहस्यं प्रतिबक्तुमर्हसि ४१ कुलप्रसूतिः परमस्य वेधसः स्थिलोक्त
 सौंदर्यमिवार्जितं वपुः अमंग्यमैश्वर्यं सुरवंतवैवयः सप्तपः फलं स्यात् किमतः परं
 तव ४२ भवत्यनिष्टादपि नाम दुःसहान् मनस्विनीनां प्रतिपत्तिः शीघ्रं विचारमा २७
 र्गप्रदिते वचेतसान् दृश्यते तच्च शोरेददित्वयि ४३ अलस्य शोकाभिभवयमा
 कृतिर्विमाननासककुतः पितुर्गृहे पराभिमर्शानितवास्तिकः करं प्रसारयेत्पन्न

गस्तवये ४४ किमित्यपास्याभरणानियौवने धृतं त्वया वार्धक्यशोभिवत्कलं वद
 प्रदोषे स्फुटं जन्मतारकावितावरीयद्युरुणायकल्पते ४५ दिवं यदि प्रार्थयसे हथाश्र
 मः पितुः प्रदशास्तव देवभूमयः अथोपयंतारमलसमाधिनानुरत्नमन्विष्यतमग्यते
 हियत् ४६ निवेदितं निश्चसितेन सोष्णामनस्कमे संशयमेव गाह्यते न दृश्यते
 प्रार्थयितव्य एव ते भविष्यति प्रार्थित दुर्लभः कथं ४७ इष्टस्थिरः कोपितवसितो युवा
 विरायकणोत्पलशून्यते उपक्षतयश्च बंधिनीर्जटाः कपोलदेशे कलमाग्रपिंगलाः
 ४८ मुनिव्रतैस्त्वामिति मात्रकशितां दिवाकरापुष्टविभूषणास्पदां शशांकलेखा
 भिवपश्यतो दिवा सुज्जन्मनः कस्य मनो न दूयते ४९ अवैमिसौभाग्यमेदेन बंधितं

कु. ५ तव प्रियं यश्चतुरावलोकिनः करोति लक्ष्यं चिरमस्य चक्षुषेण वक्रमात्मीयमरा
 २८ कपक्ष्मणः ५० कियच्चिरश्चाप्यसि गौरिविद्यते ममापि पूर्वाश्रमसंचितं तपः तद
 धर्मागेन लभस्व काक्षितं वरं तमिच्छामि रसाधवे दितुं ५१ इति प्रविश्याभिहितं
 द्विजन्मना मनोरथं सानशराकशसितुं अथो वयस्यां परिपाशववर्तिनी विवर्तिता
 मंजुनेत्रमैक्षत ५२ सरवीत दीयात मुवाच काक्षितं निबोध साधो तव चेत्कुत हलं
 यर्थं दंसं भोजमिबोल्लवारणं कृतं तपः साधनमेतया वपुः ५३ इयं महोदय भतीन
 धीश्रियश्चतुर्दिगीशानवमत्यमानिनी अरूपहार्यं मदतस्य निग्नहस्विना कपाणि २८
 पतिमाप्नुमिच्छति ५४ असद्यद्दुःकारनिवर्तिनः पुरापुरारिमप्राप्तमुरवः शिला मुखः

इमां हृदिव्यायतपातमक्षिणोद्दिशीर्णमूर्तेरपि पुष्पधन्वनः ५५ तदा प्रभक्त्यङ्गु
 दनापितुर्गृहे ललाटिकाचंदनधूसरालका नजालुवालालभते स्म निर्वृतिं तुषारसंघा
 तशिलातलेष्वपि ५६ उपानवणे श्रितोपि नाकिनः सबाष्पकंठः स्वलितैः पदैरयं
 अनेकशः किं नरराजकन्यकावनांतसंगीतसरवीररोदयत ५७ त्रिमागशेषास्त
 निशास्तचक्षुषाणि निमील्य नेत्रे सहसा व्यबुध्यत कनीलकंठव्रजसीत्यलक्ष्यवागसत्य
 कंठार्पितबाहुबंधना ५८ यतो बुधैः सर्वगतस्त्वमुच्यते सेनवेत्तिभावस्त्वमिमं कथं ज
 नं इति स्वहस्तोल्लिखितश्च मुग्धया हरेरस्युपालभ्यत चंद्रशेखरः ५९ यदा स्वतस्या
 धिगमेज्जगत्यतेरपश्यदन्त्येन विधिं विचिन्वती तदा सहास्माभिरनुश्रुयागुरोरियं

कु० प्रपन्नातपसेतपोवनं ६० इमेपुसरयाकृतजन्मसुखं फलंतपःसाक्षिपुव
 इमेपि नचपरोहामिमुखोपिदृश्यतेमनोरथोयःशशिर्मौलिसंश्रयः ६१ नवेक्षि
 २९ संप्रार्थितदुर्लभःकदासरवीभिरस्त्राकुलमीक्षितामिमां तपरकृशातन्मपपदस्यसे
 सरवीरुषेवसीतांतादवग्रहतां ६२ अग्रहसंज्ञावमितिगितज्ञयानिवेदितानै
 शिकसंदरस्तया अयीदमेवंपरिहासइत्कमामरुद्धदव्यजतहर्षलक्षणाः ६३ अ
 धाग्रहस्तेमुकुलीकृतांगुलैसमर्पयन्तीस्फटिकाक्षमालिकां कथंरिद्रेःस्तनयामि
 ताक्षरैरिदंरुक्तापितवागभाषता ६४ यथाश्रुतंवदविदांवरत्वयाजलनोयमु २९
 वैःपदलंघनोत्सुकः तपः किलेदंतदवाप्तिसाधनंमनोरथानामगतर्नविद्यते ६५

अथाहवणविदितोमहेश्वरःस्तदर्थिनीत्वंपुनरेववर्तसे अमंगलास्यासरतवि
 चिंत्यतंतवानुवृत्तिर्चैर्नकर्तुमुत्सहे ६६ अवस्तनिबन्धपरेकथंनुतेकरोयमाशुक्तक
 विवाहकोतुकः करेणशोभावलयीकृताहिनसहिष्यतेतस्यमावलंबनं ६७ त्वमे
 वतावत्परिचिंतयस्वयंकदाविदेतेयदियोगमर्हतः बधूदुकूलकलहसलक्षणंगजा
 जिनंशोणितविंदुवर्षिच ६८ कतुकपुष्पमकरावकीर्णयोः परोपिकानामतबालु
 मंस्यते अलक्तकांकानिपदानिपादयोर्विकीर्णकेशास्तपरेतभूमिषु ६९ अयु
 क्तस्यकिमतपरंवदविनेप्रवक्षःसुलसंतवापियत् स्तनद्वयेस्मिन्नहुरिचंदना
 कितेपदविताभस्मरजःकरिष्यति ७० इयंवतेन्यापुरतोविडंबनायद्रूपयावार

३० ५५ णराजहार्यया विलोक्यद्दोष्टमधिष्ठितं त्वयामहजनस्मेरमुखोत्तविष्यति ५१
 द्यंगतंसप्रतिशोचनीयतांसमागमप्रार्थनयस्मिनाकिनः कलावसाकांतिमतीकला
 वतस्त्वमेवलोकस्यचनेत्रकोमुदी ५२ । वपुर्विपौस्तुक्ष्मलक्ष्यजन्मतदिगंबरत्वेन
 निवेदितं वपुः वरेण्यद्वालमगाक्षिन्मृग्यतेन दस्ति किं व्यस्तमपि विलोचने ५३ नि
 वर्तयास्मादसदीप्तिताम्बुनः कतदिधिस्त्वं क्वचपुण्यलक्षणा अपेक्षते साधकजनेन वै
 दिक्कश्मशानशूलस्यनयूपसक्रिया ५४ इति द्विजातोप्रतिकूलवादिनिप्रवेपमा
 नाधरलक्ष्यकोपया विकुंचितकूलतया विलोचने हिते ते योतिर्यगुपत्यलोहिते ३१
 ५५ उवाचैव न परमार्थतो हरं न वेत्ति नूनं यत एवमाकुमां अलोकसामान्य

मविंश्यहेतुकं द्विषंति मंदाच्चरितं महात्मना ५६ विपत्यतीकारपरेण मंगलं निषेव्यते
 भूतिसमुत्सुकेन वा ऊगद्धरण्यस्य निराशिषः सतः किमेभिराशोपहतात्मवृत्तिभिः ५७
 अकिंचनः सन्मन्त्रभवः ससंपदं विलोकनाथः पिससन्मगोवरः सभूमरूपः शिवइत्यदी
 र्यतेन संति याथावत्स्यपि वेदः पिनाकिनः ५८ विभूषणोद्भासिपिनद्वमोगिवागजा
 जिनालं विदुः कूलधारिवा कपालिवास्यादयचंद्रशेखरेन विश्वभूतैरिव धार्यते वपुः
 ५९ तदंगसंस्पर्शमवाप्य कल्पते ध्रुवं चित्तमस्मरजोविशुद्धये तं हीथो न त्वाभिनया
 क्रियाकृतं विद्विष्यते मोलिभिरंबरोकसां ६० असंपदस्तस्य हेषेण गच्छतः प्रभिन्न
 दिवारणवाहुनोदृष्टा करोति पादा उपगम्य मोलिना विनिद्रमंदारजोरुणां गुली

(कुमा५)

८१ विवदतो दोषमपि च तात्मना त्वयेकमीशं प्रति साक्षात् भाषितं यमामनं
सात्मभुवोपिकारणं कथं सलक्ष्य प्रभवो भविष्यति ८२ अलं विवोदनयथा कृतस्त्व
यातथा विधस्तावदशेषमस्तुतः ममात्र भाषे कर सस्मितं मनो न कामदृतिर्वचना
यमीक्षते ८३ निवार्यतामालिकिमप्ययं बहुः पुनर्विवक्षुस्फुरितो जराधरः
न केवलं यो महतां विभाषते क्रणोति स्मादपि यः स पापभाक् ८४ इतो गमिष्या
म्यथ वेति वादिनी चाल बालास्तनभिन्नवल्कला स्वरूपमास्त्राय च तां कृतस्मि
तः समावलंबे वृषराजकेतनः ८५ तं वीक्ष्य वेपथुमती सरसांगयि शिनिक्षेपणा
यपदमुधतमुद्धरन्ती मार्गावलम्ब्य हिकराकुलिते वसिं धशैलधिराजतनया

नययौ नतस्तौ ८६ अद्य प्रभत्यवनतांगितवासिद्वासः कृतस्तपोभिरति
वादिनिचंद्रमौलौ अद्वायस्तानियमजंकुममुत्तसर्जकेशफले सति पुनर्वनतान
धत्ते ८७ राम इति श्री कुमारसंसेवे महाकाव्ये कालिदासकृतौ पार्वतीव
रप्रदानं नाम पंचमः सर्गः राम अथ विश्वात्मने गौरीसंदिदेशमिधः सरवा
दाता मे भूभूतानां प्रमाणीक्रियतामिति १ तया व्याहृतसंदेशः सावभौ निभ
ताप्रिये इत्यहिरिवाभ्याशे मधोपरभूतो मुखी २ सदेतथेति प्रतिज्ञाय विस्त
त्य कथमप्युमां शयी नृज्योतिर्मयास्तसस्मात्स्मरशासनः ३ ते प्रभामंडले
व्योनिद्योतयंतस्तपोधनाः सारुंधतिकाः सपादि प्रादुरासन्पुरः प्रभो ४ आपु

कु. ६ तस्तीरमंदारकुसुमोत्करवीथिषु आकाशगंगास्रोतंसदिङ्गुलमदगंधिषु
 ३२ मुक्तलयक्षोपवीतानि विचित्रतोहेमवल्कलाः रत्नाक्षसत्राः प्रवृज्यांकल्पवृक्षादिव
 श्रिताः ६ अथः प्रस्थापिताश्चैनसमावर्जितकेतुना सहस्त्ररश्मिनाशशवस्तप्र
 गाममुदीक्षिताः ७ आसक्तबाहुलतयासाधुमुह्यतयाभुवा महावराहदंष्ट्रा
 यां विश्रान्ताः प्रलयापदि ८ सर्गशेषप्रणयनादिश्वयानेरनंतरं पुरातनापुरा
 विद्धिर्धातारइतिकीर्तिताः ९ प्राकृतनानाविशुद्धानां परिपाकमुपेयकां तप
 सामुपभुञ्जानाः फलान्यपितपस्विनः १० तेषां मध्यगतस्तु धीपत्कः पादार्पिते
 क्षणा साक्षादिवतफसिद्भिर्विभासेव द्रुह्यती ११ तामगौरवसेदेनमुनीभ्रापश्य

३२

शिवः स्त्रीपुमानित्यनारूपेषावृत्तं स्मृतं सतां १२ देतेशनादहंभोभूयोदार्थमाद
 रः क्रियाणां रक्तुधन्याणां सफलोमूलसाधनं १३ धर्मेणापि पदं शोचंकारिते पार्वती प्रति
 श्रुवापराधनी तस्य कल्पस्योद्धुसितं मेनः १४ अथ ते मुनयो दिव्याः पूजयित्वा जगद्गुरुं इदं
 ब्रुवन्तः प्रीतिकंठं कित्तवः १५ यद्ब्रह्मसम्यग्गाम्नातं यदानो विधिबहुतं यच्च तत्संत
 पस्तस्य विपक्वं फलमद्यतः १६ यदध्यक्षेण जगतां वयमारोपितस्त्वया मनोरथस्या
 यपर्यमनो विप्रयमात्मनः १७ यस्य चेतसि वर्तते सतावल्कतिनां वरः किंपुनर्ब्र
 ह्मयोगेनेर्यस्तव चेतसि वर्तते १८ नित्यमर्काच्च सोमाश्च परमध्यास्महे पदं
 अद्यतस्वैस्तरोस्तस्मात्स्मरणानुग्रहात्तव १९ एतस्मात्तवितमात्मानं बहुमन्याम

३३ स्मार्त्तमेवयं शायः प्रत्ययमाधत्ते स्वगुणेषूत्तमादरः २० यानः प्रीतिर्विरूपास्तत्त्वदनुध्यानसंभ
 वा साकिमाख्यायते तुल्यमंतरात्मासिद्धिर्नां २१ साक्षाद्दृष्टोसिन्पुनस्तत्वाविष्णोवयमं
 ३३ जसा प्रसीदकथयात्मानं न धियापथिवर्तसे २२ किंयेनसज्जसिद्यत्तमुत्तयेनविनर्षि
 व अथयस्तस्यसंहर्ताभागः कतमरघते २३ अथवास्तमहत्वेप्राथयनादेवतिष्ठतु
 विनितोपस्थितां कस्तवच्छाधिनः करवामकिं २४ अथमोलिगतस्यैदोर्विशदेदर्श
 नाशुभिः उपविन्वन्प्रभातत्वीप्रत्नवाचमहेश्वरः २५ विदितंवायथास्वार्थानमेकस्मि
 ल्वहनयः ननुमूर्तिभिरष्टाभिरिष्टंभतोस्मिस्तपितः २६ सोहंतलातुरैर्दृष्टिर्विघ्नत्वा ३३
 निववातकैः अरिधिप्रकृतैर्देवैः प्रसूतिप्रतियाचितः २७ अतआहर्जुमिच्छामिपार्व

तीमात्मजन्मने उत्पन्नयेहविर्भोक्तुयज्जमानइवारणिं २८ तामस्मदर्थयुष्माभियावि
 तव्योहिनालयः विक्रयायेनकल्प्यतेः संबंधः सदनुष्ठिताः २९ उच्यतेनस्थितिमताभारमु
 द्भूताभुवः तेनयोक्तिसंबंधं चित्तमामप्यवंचितं ३० एवंवाच्यः सकन्यार्थमितिबो
 नोपदिश्यते भवस्यणीतमाचारमामनंतिमनीषिणः ३१ आर्याप्यरुंधतीतश्चत्रव्या
 पारं कर्तुमर्हति प्रायेणैवंविधेकार्येपुरंश्रीणांप्रगल्भता ३२ तत्प्रयातोषधिप्रसूति
 इयोहमवत्पुरं महाकौशीप्रपातेस्मिन्संगमः पुनरस्तनः ३३ तस्मिन्संयमिनामाद्येजा
 तेपरिणयोन्मुखे ऊडुपरिग्रहश्रीडांप्राजापत्यास्तपस्विनः ३४ ततः परमभित्कृत्
 प्रतस्तेषुनिमंजुलं भगवानपिसंप्राप्तः प्रथमोद्दिष्टमाश्रमं ३५ तज्जाकाशमसिध्या

कुमाह ३४ मयुत्पत्यपरमर्षयः आसेदुरौषधिप्रसवेमनसानुत्यरंरुसः ३५ अलकामतिवाद्येव
 वसतिं वसुसंपदां स्वर्गाभिस्पंदवमनंकृत्वेव विनिवेशितं ३६ शिखरासक्तमेघानां
 व्यज्यंते यत्र वेरमस्तु अनुगर्जितसंदिग्धाः करणैर्मुखस्वनाः ३७ गंगास्रोतःपार
 क्षिप्तं वप्रांतज्वलितौषधि बृहन्मणिशिलाशालस्वर्गादिपिमनोहरं ३८ वीतसिंह
 भयानागायत्राश्वाविलयोनयः यत्र किंपुरुषाः पौराः योपितो वनदेवताः ३९ यत्र
 कल्पदुर्भैरेव विलोलविटपांशुकैः गृह्यत्र पताकस्योपौरैरादरनिर्मिता ४० यत्र स्फ
 टिकहर्षेषु नक्तं सोपानपंक्तिषु ज्योतिषां प्रतिबिंबानि प्राप्नुवंत्यपहारतां ४१ य
 त्रौषधिप्रकाशेन नक्तं दर्शितसवराः अनभिज्ञास्तमिस्राणां दुर्दिनेषु भिसारिकाः ३४

४२ यौवनं तव योयस्मिन् भातंकः कुसुमाकधान् रतिरेव स मुत्पन्नानिंद्रासंस्तवि
 पर्ययः ४३ भूभेदिभिः संकपो विल्लितांगुलितर्जनेः यत्र कोपः कृतास्त्रीणां माप्र
 सादार्थिनः प्रियः ४४ तरुसंतानकछायास्तविद्याधराध्वगं यत्र वोपवनं वा
 स्तंगंधवद्गंधमादनं ४५ कुलकं अथ ते मुनयो दिव्याः प्रेक्ष्य ह्येव तं पुरं स्वर्गा
 भिसंधिस्तु कृतं वचनामिव मे निरे ४६ ते सप्तनिगिरे वै गाडुन्मुखद्वस्तवीक्षिताः
 अवतरुर्जटाभारे निखितानलनिष्कलैः ४७ गगनाद्वतीणां सायथा हृदयपुरः स
 रा नोयांत सा स्करालीव रेके मुनिपरंपरा ४८ तानध्यनिर्धमादाय दूराद्गच्छयौ
 गिरिः नमयन् सारंगगुरुभिः पादन्यासैर्वसंधरां ४९ धातुताम्रधरः प्रांशुर्देवदा

कु. ६ रुद्रहस्तः प्रकृत्यैवशिलारस्कः सव्यक्तोहिमवानिति ५१ विधिप्रकृतसत्कारः
 स्वयंमार्गप्रदर्शकः सत्तैराक्रमयामासशुद्धांतंशुद्धकर्मणिः ५२ तत्रादिव्यासनासीना
 नृपसनपरिग्रहः प्रत्यवाचेश्वरान्वाचमांजलिः पृथिवीधरः ५३ अपमेयादयं वर्ष
 महदृकुसुमंफलं अतर्कितोपपन्नं बोदर्शनं प्रतिभाति मे ५४ मूढबुधमिवात्मानं
 हेमीभूतमिवायसं भूमेर्दिवमिवास्तु मन्येभवदनुग्रहात् ५५ अद्यप्रभृतिभृता
 नामभिर्गम्योस्मि शुद्धये यदध्यासितमहद्भिस्तद्धितीर्थं प्रवक्षते ५६ अवैमिष
 तमात्मानं दुयै नैव हि ज्ञातमाः मूर्ध्नि गंगाप्रतापानेन धौतपादांससाववः ५७ जंग
 मप्रैक्ष्यभावेन स्वावरं चरणं कितं विभक्तानुयहं मन्येदिरूपमपि मेव पुः ५८

३५

कु. ६ शिखराणां त्वसदृशीति समुन्नतिः ६६ स्वानेत्वां स्वावरात्मानं विष्णुमाहुस्तथा हि
 ते वराचराणां भूतानां कुक्षिराधारतंगतः ६७ गामधास्यत्कथं नागोर्मणालस
 ३६ दृशैः फणैः आरसातलमूलाश्च त्वमलं विषयानवेत् ६८ अक्षिन्नामलसतनाः
 समुद्रैर्मिनिवारिताः पुनंतिलोकं पुण्यत्वात्कीर्त्यतयः सरितश्च ते ६९ यथैव स्ना
 यन्ते गंगापातेन परमेष्ठिनः द्वितीयेन प्रपातेन तथैव शिरसि त्वयि ७० तिर्यग्
 ध्वं मधस्ताच्च महिमा व्यापको हरेः त्रिविक्रमो द्युतस्यासीत् स तु स्वाभाविकस्तव
 ७१ यज्ञतागजुलामध्ये स्वयमाक्रम्यतस्तु यथा च्याहिरण्मयं शृंगं समैरीकितं
 धीकृतं ७२ कण्ठिण्यं स्वावरे काये भवता सर्वमर्पितं रदंतु ते भक्तिनम्रसतामा

३६

भवत्संभावनोत्थायपरितोषायकल्पते अपि व्याप्तादिगंतानि नांगानि प्रभवन्ति मे
 ५९ न केवलं दरीसंस्वभास्वतादर्शनेनैवः अंतर्गतमपांस्तं मेरुजसापरमंगतः ६०
 तथापि कार्ये कस्मिंश्चिदाज्ञां मेदातुमर्ह्य विनियोगप्रसादो हिकंकराः प्रभवन्ति
 ६१ कर्तव्यं बोधनपथ्यामिस्यान्नेति नोपादिश्यते मन्ये मत्यावनोपैव प्रसूतं
 भवतामिह ६२ एते वयममीदाराः कन्येयंकुलभूषणं ब्रूयतां त्रयः कार्यमना
 छावस्थवस्तु ६३ इत्थं विवस्ति मेवार्थं दरीमुखविष्मृतिणा क्षिरवप्रतिश
 वेन व्याजहारिहमालयः ६४ अथांगिरसमग्रण्यमुदाहरणवस्तु भवयः
 प्रेरयामासः प्रत्यवायसहधरं ६५ उपपन्नमिदं सर्वं अतः परमपितृभि मनसः

राधनं च पुः ७२ यदागमनकार्येनः कण्ठकार्यतयैव तत् श्रेयसानुपदेशात्तु वयमप्य
 शभागिनः ७४ अणिमादिगुणोपेतमदृष्टपुरुषांतरं शब्दमीश्वर इत्येव सा द्विदं विभ
 त्रियः ७५ कल्पितान्योन्यसामर्थ्यं पृथिव्यादिभिरात्मभिः येनेदं धार्यते विश्वं धूयेयान
 मिवाध्वानं ७६ योगिनेत्यविचिन्वन्ति सजात्यंतरवर्तिनं अनाद्यं भयं यस्य पदमा
 दुर्मनाधिगः ७७ सते दुहितरे साक्षात्साक्षी विश्वस्य कर्मणां हणुते वरदः शंभुरस्मत्सं
 क्रमितैः पदैः ७८ तमर्थमिव भारत्या सुतया योक्तुमर्हसि अशोच्या हि पीतुः कन्यासं
 इत्तुं प्रतिपादिता ७९ यावन्त्येतानि भूतानि स्थावराणि चराणि च मातरकृत्ययत्वेनामी
 शो हितुं गतिः पिता ८० प्रणम्य शितिकं गाय विबुधास्तदनेतरं वरणारज्यं त्वस्याश्च दा
 मणिमरीचिभिः ८१ उमावधूतं वान्दनाया चितारदमेवयं वरः शंभुरलं त्वं पस्त्वकुलो

कु ६ इत्येविधिः ८२ अतोतुस्तथमानस्यबन्धस्यानन्यबन्धिनः सुतासंबन्धविधिना
 भवविश्वाउनेर्गुरुः ८३ एवंवदतिदेवर्षेपाशैर्विपुत्रधोमुखी लोलाकमलपत्राणि
 गणयामासपार्वती ८४ शैलःसंपूर्णकामोपिमेनामुरवमवसत् प्रायेनगृहीणीतं
 त्राःकन्यार्थेषुकुटुंबिनः ८५ मेनेमौनपितसर्वपत्नः कार्यसमीहितं भवत्यव्यभि
 चारिण्योभर्तु रिष्टेःपतिव्रताः ८६ इदमत्रोत्तरंन्याय्यमितिबुध्याविचिंत्यसः आ
 देववसामेतेमंगललंकृतांसुतां ८७ एहिसर्वात्मनेवसे भिक्षात्परिकल्पिता
 अर्थिनोमुनयः प्राप्तं गृहमेधिफलमया ८८ एतावदुक्तातनयांमुनीनाहमहि
 धरः इयंनमतिवःसर्वान्शंकरस्यबन्धुरिति ८९ इतिस्तार्थक्रियोदात्तंनि

३७

नंदगिरेर्वचः आशीभिरर्घयामासुपुरकोपोभिरंषिकां ९० तांप्रणामादरस्त्रस्तजोव
 नदवतंसकां अंकमरोपयामासुलज्जुमानामरुंधती ९१ तन्मातरंजाग्रमुखीडुहित
 स्नेहविक्रवां वरस्यानन्यपूर्वस्यविशोकामकरोद्गुणैः ९२ वैवाहिकीतिचंपृष्टातस्त
 णंरुबंधना तत्राहर्ध्वमारव्यायवेत्तुश्चरिपरिग्रहः ९३ तेहिमालयमामेव्यपुनः
 प्रक्षेप्यशरहितं सिद्धिंवास्मेनिवेद्याथतद्विसृष्टः स्वमुद्ययुः ९४ पशुपतिरपिता
 न्यहानिहृष्टादगमयदद्रिस्ततासमागमोक्तः कम्परमवशंनविप्रकुर्युर्विभुमपितं
 यदमी स्पृशंतिभावः ९५ इतिश्रीकुमारसंज्ञवेमहाकाव्येकालिदासकृतोपा
 र्वतीपरिणयननामपद्युःसर्गः वरिसंपूर्णतांसमाभिगमत् राम राम राम राम

३७ अथौषधीनामधिपस्यद्वौ निधौ वज्रमित्रगुणान्वितायां समेतबंधमिवा
 कृताया विवाहदीक्षाविधिमन्वतिष्ठत् १ विवेवाहिकैः कौतुकसंविधानैर्गृहे गृहे
 ३८ व्ययपुरं प्रिवर्गः आसीत्पुरं सानुमतो नुरागादंतः पुरं वैकुण्ठलोपमेयं २ संतानका
 कोर्णवतुष्यंतबीरांशुकैः कल्पितकेतुमालं भासाज्वलकाचनतोरणानां स्थलां
 तरेस्वर्गदवावभासे ३ एकैव सत्यामपि पुत्रपंक्तौ चिरस्यदृष्टेवमतो स्थितेव उपो
 त्पाणिग्रहणेति पित्रोरुमाविशेषोऽसि तं वत्सव ४ अंकाद्ययाचं कमुदीरिताशीः ३९
 सामंजानां नमो नमन्वयुक्त संबंधमिन्नोपि गिरेः कुलस्य स्त्रेहस्य देकायतनं जगाम
 ५ मैत्रेमुद्गते शशलाक्षितेन योगंगतास्तत्तरफलुनीषु तस्याशशिरप्रतिकूर्म

वक्रबंधमियोपाः पतिपुत्रवंतः ६ सागौरसिद्धार्थनिवेशवद्विर्वाप्रवालैः प्रतिभिन्न
 रागं उर्णयकेशियमुपात्तवाणमभ्यंगनेपथ्यमलंचकार ७ बभौवसंपर्कमुपेत्य बालान् ३६
 वेनदीक्षाविधिसायकेन करेणमानोर्बदुलावसति संकष्टमाणे वशशांकलेखा ८ तां
 लोभकलेन हतांगते लामाभ्यानकोलेयकृतांगरागां वासोवसानां मभिषेकयोग्यता
 यच्चतु कभिन्नुर्वीमनेषुः ९ विन्यस्तवैड्यशिलातेलेभिन्नामुक्तमुक्ताफलभक्तिचित्रे
 आवर्जिताष्टापदकुंभतार्यः सशब्दमेनां स्निपयां वत्सव १० सामंगलस्नानविशुद्धात्री
 गृहीतप्रकटमनीयवस्त्रा निवृत्तपर्जन्यजलभिषेकाप्रफुल्लकाशावस्तथेवरेजे ११
 तस्मात्त्रिदशाश्वितानवतं युक्तं मणिस्तंभवतु ह्येन पतिव्रताभिः परिगृह्यतित्ये कृष्णा

कुमा० सनकौलुकवेदिमध्यं १२ नांप्राङ्मुखीतत्रनिवेशयतन्वीक्षणं बिलं वत पुरोनिषणाः
 भूतार्थशोभाद्विद्यमाननेत्राः प्रसाधने सन्निहितेपिनार्यः १३ धूपोष्मणात्याजितमार्द्रता
 ३९ वंकेशांतमंतःकुसुमंतदीयं पर्याक्षिपत्काचिदुदारखंडं हृवावतापांडुमधुकनान्ना १४
 प्रसन्नशुक्लगरुडकुरस्यागोरोचनापत्रविभक्तमंगं साकचक्रवाकं कितसैकतायास्त्रि
 स्रोतसः कांतिमतीत्यतस्त्वै १५ लग्नद्विरेफपरिभयपद्मसमघलेखं शशिनश्च विंबं
 तदाननयो रलकैः प्रसिद्धैश्चिच्छेदसादृश्यकथाप्रसंग १६ कर्णोपितोलाप्रकपायक
 हगोरोचनाभेदनितांतरौक्षे तस्याकपोले परभागलाभाद्वंधवक्षः प्रियवप्ररोहः १७
 रेखाविभक्तश्च विभक्तगात्राः किं विन्मधुविमृष्टरागः कामप्यभिरुच्यं स्फुरितै ३९

शृणुदासन्नलावण्यफलाधरोष्ठः १८ पत्तश्चिशिरश्चंद्रकालामनेन स्पृशेति सरयूपा
 लिहासपूर्वं सारं जयित्कत्वरणौकताशीर्मत्प्रेनां निर्वचनं जघान १९ तस्याः सुजातित्प
 लपत्रकांते प्रसाधिकाभिर्नयने निरीक्ष्य न चक्षुषोः कांतिविशेषबुद्ध्या कालाजिनमंग
 लमित्कपात्तं २० सासंभवदिः कुसुमैर्लतज्योतिर्मिरुद्यद्भिरिव त्रियामः सरिदि
 रंगैरिव लीयमानैरासुच्यमानाभरणचकासे २१ आत्मानमालोक्य च शोभमानमा
 दर्शयित्वा स्तिमितायताक्षी हरोपयानेत्वरिता वस्त्रवस्त्रीणां प्रियालोकफलो हिवेषः
 २२ अथांगुलान्यां हरितालमार्द्रमांगल्यमादाय शिलातलां व कर्णविसृज्यामल
 दंतपत्रमातातदीया मुखमुन्नमय २३ उमास्तनोद्देदमनुपदहो मनोरथोयः प्रथ

क्र. ७ मंभव तमेवमेनादुहितुः कथं विद्विह बाहदीक्षा तिलकं चकार २४ वीबंधचास्यकु
 लदृष्टिरस्यास्थानांतरे कल्पितसन्निवेशं धात्रीकराभ्यां परिस्तर्यमाणमूर्णमयं को
 ४० तु कर्षस्त्रं २५ क्षीरोदवेले वसुकेन पुंजापर्याप्तं चंद्रेश्वरत्रियाणा नवं नवं क्षौमनि
 वासिनी साभूयो बभौ दर्पणमादधाना २६ तामर्चितभ्यः कुलदेवताभ्यः कुलप्रतिष्ठा
 प्रणम्यमाना अकारयत्कारयितव्यदक्षा क्रमेण पादग्रहणं सतीनां २७ अरबीड
 तं प्रेमलभस्वपत्करित्फच्यते तामिरुमास्मनश्च तया तु तस्यार्द्धशरीरलभ्यास्य क
 तावंधजनाशिषोपि २८ इक्ष्वाविभूत्योरतु रूपमद्रिस्तस्या कृती कृत्यमशेषयित्वा ४०
 सभ्यः सप्तायांस्तु हृदा स्थितायां तस्मै हृषांकागमनं प्रतीक्षन् २९ तावदरस्यापि कु

बेरशैले तत्सर्वपाणिग्रहणानुरूपं प्रसाधनं मातभिराहतभिर्न्यस्तं पुरस्तात् स्मर
 शासनस्य ३० तद्द्वैरवान्मंगलमंडनश्रीः सापस्पर्शकेवलमीश्वरेण स्वमेव वेषः परि
 णेतुरिष्टसावांतरंतस्य विप्रोः प्रपदे ३१ वत्सवभस्मे वशितांगारणः कपालमेवामल
 शस्त्रश्रीः उपांतभागे पुचरोचनां को गजालिनस्येव दुकूलभावः ३२ शंखान्तरद्योतिवि
 लावनं यदत्तनिविष्टामलपिंगतारं सान्निध्यपक्षे हरितालमस्यास्तदेव जात तिलक
 क्रियायाः ३३ यथापि देशं नुजगेश्वराणां करिष्यतां नाभरणांतरत्वं शरीरमात्रं विकृ
 तिप्रपदेतथैव तत्तुः फणरत्नशोभः ३४ दिवापि निष्कृतमरीचिमासा बात्यादना
 विष्णुतलांकेन चंद्रेण नित्यं प्रतिभिन्नमौलेश्च जामणेः किं कारणं हरस्य ३५

कु. ७ इत्येतेकप्रसवप्रसावप्रसिद्धेनेपथ्यविधेर्विधाना आत्मानमासन्नागणोपनीतेव
 ४९ इतिविधेप्रतिमंदर्श ३६ सगेपतिर्नेदिभुव। लावलीवशाईरुलचर्मतीरिनोरुपथं तद्रुकि
 संक्षिप्तवृत्तगाममारुहकैलासमिवपतरे ३७ तंमातरोदेवमनुब्रुवंत्यः स्ववाहनसोन
 चलावतसाः सुरैश्चभामंडलेरेणुगौरैः पद्माकरंचकृतिवातरिशं ३८ तासांचप
 आत्कनकप्रसाणोकालीकपालाभरणाचकासे बलाकिनीनीलपेवादराजिदूरं
 परिहृतशतहृदेव ३९ ततो गणेशहृत्ततः पुरोगैरुदिरितोमंगलवर्षघोषः वि ४९
 मानरंध्राण्यवगाहमानः शशंससेवावसरंसुरेभ्यः ४० उपादेतस्यसहस्ररश्मिस्त्व
 श्रनवंनिर्मितमातपत्रं सतुडुकूलद्वदूरमौलिर्बभौवहनुगांगामिवप्रवाहं ४१

मूर्तेवगंगायमुनेतदानीसवामैरैर्देवमसेविषातां समुद्रगास्तुविपर्ययेपिसहंपपा
 तेइवलसमाणे ४२ तमभ्यगच्छथमोविधानाश्रीवत्सलदमापुरुषश्चसाक्षात् जय
 तिवाचामहिमानमस्यसंबद्धयंतौहविषेववकिं ४३ एकैवमूर्तिर्विभिदेत्रधासौसामा
 न्यमेषांप्रथमावरत्वं विष्णुर्हरस्तस्यहरिकदाचिदेधास्तयोस्तावपिधानुराद्यौ ४४
 तंलोकपालाः पुरुदूतमुख्यः श्रीलक्ष्मणोत्तर्गिविनीतवेषाः दृष्टिप्रदानेकतनंदि
 संज्ञास्तदृशिनाः प्रारेलयः प्रणेतुः ४५ शकंपेतमूर्धः शतपत्रयोनिंवाचाहरिवृत्रह
 णंस्मितेन आलोकमात्रणसुरानशेषान्संभावयामासयथाप्रधानं ४६ तस्मैज
 याशीः ससेजपुरस्तात्सप्तविंशतिस्तदस्मितपूर्वमाह विवाहयज्ञेविततत्रययमध्व

कु० ७ र्वः पूर्ववतामयेति ५० विश्वावस्तुः प्राग्रसरैः प्रवीणैः संगीयमानस्त्रिपुराव
 दानः अध्वानमध्वान्तविकारलंघ्यः स्तारतारापीतिरवंधारी ५१ खिरेलुगामी
 ५२ तमुवाहवाहः सशब्दामीकरकिंकिणीकः तवाभिघातादिवलानपंकैः ध्रुवध्रुवः प्रा
 तघनेविषाणे ५३ सप्रापप्राप्तपराभियोगं नेगेन्द्रमुह्यनगरं मुह्यतोत्त पुरोवि
 लनेरिदृष्टपतिः सुवर्णस्त्रैरिव कृष्णमाणं ५४ तस्योपकंठे धननीलकंठः कु
 लह्लादुन्मुखपौरदृष्टः स्वबाणविद्धादवतीर्य मार्गदासन्नभृष्टमियायदेवः
 ५५ तमदिमद्वं ध्वजनाधिरुहे हृद्गङ्गा नानागिरिवक्रवती प्रत्यङ्गगामागमनं
 प्रतीतिः प्रफुल्लवृक्षैः कटकैरिव सैः ५६ वर्गबुभौदेवमहीधराणां द्वारे पुरस्यो

दृष्टितापिधने समीयतुर्दूरविस्पर्दिघोषौभिन्नेकसेतुपयसामिवाद्यौ ५७ क्षीमा
 नभः इमिधरोहरेण त्रिलोकवन्देन कृतप्रणामः पूर्वमहिम्ना सहितस्य दूरमावर्जि
 तं मात्मशिरोविवेद ५८ सप्रतीतियोगाद्विकसन्मुखवशीः जामातुरगन्तरतामुप
 त्प्रवेशयन्नादिरमद्वेनमापमस्फुप्सर्पितपादपुष्पं ५९ तस्मिन्मुहूर्ते पुरसंद
 रणामीशानसंदर्शितलालः पादगुल्फः सानां प्रासादमालासुवक्त्रवरिस्थं
 मुक्तान्यकार्याणि विवेक्षितानि ६० आलोकमार्गसिंहासनाज्जंयाकया विदुदृष्टे
 नवांतमाल्यः बद्धनसंभावितरवतावत्करेणारुद्धोपि हिंसापाशः ६१ प्रसाधिका
 लंबितमप्रपादमोक्षिप्यकाचिद्रसरागमेव उक्तसलीलागतिरागवक्षिादलत्तकां

कुं० कांपदवीततान ५८ विलोचनंदक्षिणमंजनेनसंभाष्यतद्वंचितवामनेत्रा तथै
 ववातायनसन्निकर्षययौशलाकामपरावहंती ५९ जालांतरप्रेषितदृष्टिरन्याप्र
 स्थानभिन्नांनवबंधनीविं नाभिप्रविष्टाभरणप्रभेणहस्तेनतस्काववलव्यवासः
 ६० अष्टावितासत्वरमुचितायाःपदेपदेदुर्नीमितगलंती कस्याश्चिदासीद्रसना
 तदानीमंगुष्ठमूलापितसूत्रशेषा ६१ तासांभुरवेरासवगंधगर्भैर्व्याप्ततराःसां
 प्रकुललानां विलोलनेत्रभ्रमरेर्वाहाःसहस्रपत्राभरणाश्वासन ६२ ताव
 सताकाकुलमिंदुमौलिरुत्तोरणंराजपथंप्रपेदे प्रसादशृंगणिदिवापिकुर्वन्त्यो
 र्नाविशेषद्विगुणहवीनि ६३ त्वमेवदृश्यंनयनैःपिबंत्योनायेनिजग्मुर्विषयां

तराणि तथाहिरोषेन्द्रियहजिरासांसर्वात्मनाचक्षुरिवप्रविष्टा ६४ स्तनेतपो
 दुश्चरमेतदर्थमपणयापेलवयाभितप्तं यदास्यमप्यस्यलभेतनारीसास्यात्कृतार्था
 किमुतांकरायां ६५ परस्परेणस्पृहणीयशोभनचेदिदंद्रुमयेज्जियष्यत् अस्मि
 न्नयस्वरूपविधानयत्नःपत्नःप्रजानांविफलोभविष्यत् ६६ नन्नमास्तुषाशरी
 रमनेनदग्धंकुसुमायुधस्य व्रीडादमुंदेवमुदीक्ष्यमन्येसन्यस्तदेहस्वयमप्यका
 मः ६७ अनेनसंबंधनवाप्यदिष्ट्यामनोरथप्रार्थितमीश्वरेण मूर्धनिमालिक्षि
 तिपालनोच्चमुच्येस्तरावक्ष्यतिशैलराजः ६८ इत्यौषधिप्रह्वविलोसिनीनांशृण्व
 कुरङ्कयाःश्रोत्रसुरवास्त्रिनेत्रः केयूरकणश्चतुर्लज्जुसिहिमालयस्यालय

कु० माळगाम ६८ ततोवतीर्यावतदज्ञहस्तशरद्वनादीधितिमानिवाहणः क्रीता
 ४४ निपूर्वकमलासनेनकक्षांतराज्यादिपतेर्विवेश ७० तमेवमिन्द्रप्रमुखवाग्देवाः
 सप्तर्षिपूर्वाः परमर्षयश्च गणाधिपतिर्लघुमन्त्रगणेशस्तमर्भविमवोन्नमा
 र्थाः ७१ तत्रेश्वरोविहरताग्यथावत्सरत्नमध्यमधर्मबगव्य नवदुकूलचनगो
 पतीतेप्रत्यग्रहीतसर्वममंत्रवर्ज्य ७२ दुकूलवासाः सवधूसमीपनिन्येविनीतिरव
 शोधरदौः बेलसकाशस्फुटकेनराजिनवैरुदन्वानिवचंद्रपादैः ७३ तथाविशु ४४
 ध्याननवंद्रकांत्याप्रफुल्लवक्षः कुसुदः कुमाया प्रसन्नचेतः सलिलः शिवोभू
 तसंज्यमानः शरदेवलोकः ७४ तयोः समापातिपुकातराणि किंविद्यवस्था

पित्तसंहतानि क्षीयंत्रणामानशिरमनोक्षामन्योन्यलोला निविचेष्टितानि ७५
 तस्याः करंशैलगुरुपनीतंजवाहताग्रंगुलिमष्टमूर्तिः उमात्मनागुतनोस्मरस्य
 तलं किनः पूर्वमिवाचरोहं ७६ रोमोद्गमः प्रादुरभ्रदुमायाः स्थिनांगुलिः पुंगव
 केतुरासीत् इतिस्तयोः पाणिसमागमेनसमंविभक्तवमनोभव ७७ प्रपु
 क्कपाणियहणंयदन्यदध्वरं पुष्यतिकांतिमग्न्या साभिध्ययोगो दुमयोस्तदा
 नीकिंकष्येतथैरुत्तयस्यतस्य ७८ प्रदक्षिणप्रक्रमणात्क्षशानोरुदर्विप्रस्त
 मिधुनंबकासे मेरोरुपांतेधिववर्तमानमन्योन्यसंसक्तमहस्त्रियामं ७९
 तौदंपतीत्रिः परिणीयवद्विमेन्योन्यसंसक्तनिमीलिताक्षी सकारयामासव

कु. ७

५५

धूपुरोधास्तस्मिन्निष्ठाविषिताचरोमं ८० सालाजरोमांस्तस्मिन्माद्यगंधं गुरु
पदं वाहदं निनाय कपोलसंसर्पिशिरवासस्यामुद्रुर्तमात्रोत्पलतांप्रपेदे ८१
तदीषदाद्रुणगंडलेखमुद्रुसिकालांजनरागामृणोः वधमुरवंकुंतयवप्ररोहमा
चारधूमग्रहणाद्वन्व ८२ वधं हिजः प्राहृतवैववत्सोवद्धिर्विवाहंप्रतिपूर्वसाक्षी
शिवेनभर्त्तासहधर्मवर्थाकार्यात्वयामुक्तविचारयेति ८३ आलोचनांतंश्रवणेवि
तत्यपीतंगुरोस्तद्वचनंभवान्या निदाघकालेत्वमेदयेवमोहंममप्रथमंयथिव्या
८४ प्रियेणमन्त्रांशुवदर्शनस्यप्रयुज्यमानाप्रियदर्शनस्य सादृश्याननमुन्नम
प्यद्दीप्तन्नकंठीकथमप्युवाच ८५ इत्थंविधिज्ञेनपुरोहितेनप्रयुक्तपाणिग्रहणा

पवारौ प्रणेमुत्तुस्तौपितरौप्रजानांपद्मासनरुद्रायपितामहाय ८६ वधर्विधात्राप्र
तिनंदितेस्मकल्याणिवीरप्रसवाभवेति वाचस्पतिंसन्नपिवाधुमूर्त्तवाशास्तिचिंतस्मि
मितोवत्सव ८७ कृतोपचारांचतुरस्यवेदिमागत्यपश्चात्कनकासनस्तौ जायापतीक्षो
किक्मेधितव्यमाद्रोक्षतारोपणमन्वभृतां ८८ पत्रांतलनेर्जलविंदुवर्षैराक्षमुक्ताफल
जालशोकं तथोरुपर्यायतनालदंडमोधनलक्ष्मीः कनकातपत्रं ८९ दिधाप्रयुक्तेनच
वाह्मयेनसरस्वतीतिभिधुनंनुनाव संस्कारपूतेनवरंवरण्यंवधूंस्वरवाप्राद्यनिबंधने
ने ९० तौसंधिपुव्यंजितवृत्तमंदरसांतरेषुप्रतिभिन्नरागं अपश्यतामप्रसरसांमु
द्रुर्त्तप्रयोगमाद्यललितांगरागं ९१ देवास्तदंतेहरमृण्मयैकिरीटवद्भुजलयोनिप

कु. ७

२६

स्य शापावसानप्रतिपन्नमूर्तेर्यथाविरेपंचशरस्यसेवां ९२ तस्यानुमेनेमगवान्विम
न्धुव्यापारमात्मन्यपिसायकानां कालेप्रयुक्तंरबलुकालविद्भिर्विहापनाभर्तुपुसिद्धमेति ९३
अथविबुधगणास्तानिंदुमौलिर्विस्मयसितिधरपतिकन्यामाददानःकरेण कनककलश
युक्तंभक्तिशोभांसपश्यन्सितिबिरचितशय्यांकौतुकगारमागात् ९४ नवपरिणयल
ङ्गाभूषणांतत्रगौरीचंदनमुपहरंतीतत्क्षपाक्षेपमीशः अपिशयनसरवीभ्योदत्तवाचस
कथंविस्मयमनुरवविकारैरुसियामासरुढं ९५ इतिश्रीकुमारसंभवेमहाकाव्येका
लिदस्सकृतोपार्वतीश्वरविवाहकथनंनामसप्तमःसर्गः ७ एतःपार्वतीशापान्नेहिलिख्यते
॥ पत्रीपत्रीशत्रुगोत्राज्यशोकेमसितर्ज्वत्सरस्यप्रमोदः ॥ स्कांदकाव्यं सप्तसर्गात्मकं यज्जुष्टोपा
ख्योबालकृष्णलिलेश्व १ ॥ ॥ शालिनीवृत्तमेतत् ॥ ॥ सदाशिवप्रीतयेस्तुतममशंतनसादात् ॥

२६

